

MARIDALENS VENNER

ÅRSSKRIFT

1992/93

ÅRSMØTEINNKALLELSE OG SAKSPAPIRER I DETTE
NUMMER

MARIDALENS VENNER

ÅRSSKRIFT

1992/93

ÅRSMØTEINNKALLELSE OG SAKSPAPIRER I DETTE
NUMMER

UTGIVER: MARIDALENS VENNER

REDAKTØR: STEN YNGVE SOLBERG

REDAKSJON: GUNHILD STUGAARD OG OLE
ROGER LINDÅS

UTGITT NOVEMBER 1993

INNHOOLD

Innledning	side 4
Intervju med lederen	side 8
Det var engang.....	side 15
Landskapet vi lever i	side 21
Kulturmarkstyper	side 26
En reise i Maridalen	side 32
Kulisser i et kulturlandskap	side 57
Vintererla	side 61
En nyoppdaget bygdeborg	side 64
Årsmøteinncallinge	side 68
Årsmelding 1993	side 70
Protokoll fra årsmøte 1992	side 78
Regnskap 1992	side 81
Årsmelding Maridalsspillet	side 82

INNLEDNING

Maridalens venner gir med dette ut årsskriftet for 1993/94. Hovedhensikten med dette årsskriftet er å vise Maridalens kvaliteter som boområde for dalens innbyggere, og som et attraktivt nærområde for Oslos innbyggere.

Maridalen er et lokalsamfunn med grendehus, egen kirke, egen skole og et aktivt kulturliv. I tillegg har dalen et bevart kulturlandskap og gårdsbruk i full drift. Maridalen utgjør derfor et unikt bygdesamfunn med en beliggenhet på storbyens dørterskel.

Maridalen som bevart bygdesamfunn er til glede for dalens innbyggere og hele Oslo by. Dette innebærer også et ansvar for å videreføre dalens verdier til kommende generasjoner. At Maridalen er såvidt urørt som den er i dag, har ikke gitt seg selv. Dalens innbyggere har mer enn en gang stått opp og kjempet.

Hovedmotstanderen har flere ganger vært det kommunale og statlige planleggingsapparatet. Årsaken til at dalen er bevart sålangt, skyldes i stor grad at dalens innbyggere har klart å nå ut med et budskap om dalens kvaliteter.

Med dette årsskriftet vil vi prøve å øke kunnskapsnivået om kulturlandskapet i Maridalen. Kulturlandskapet er på mange måter en "budbringer" fra fortiden. I landskapet kan vi lese hvordan

mennesker har levd og virket i dalen. Samtidig som landskapet er en av hovedkvalitetene ved dalen i dag.

Akerbygdene som i sin tid var et bevart landskap er stort sett bygd ned. Fra disse bygdene har vi i dag bare historier og spor som ikke på noen måte kan gi et helhetsbilde av et bynært bygdesamfunn. Det er derfor viktig å bevare de delene vi har igjen.

Det har tatt århundrer å utvikle et kulturlandskap. Landskapet kan likevel lett ødelegges på ett år. Gjennom generasjoner har mennesker levd og arbeidet i nært samspill med naturen. Jordbruk, dyrehold og skogbruk har satt sitt preg på omgivelsene. Der det tidligere var utilgjengelig urskog, kan vi glede oss over landskap hvor mennesker har slått rot.

I Maridalen kan du vandre langs levende stier og dyretråkk. Det er dette som kalles kulturlandskap. Vi har brukt hele vår historie på å skape det slik det er i dag.

Med årsskriftet ønsker vi deg også velkommen på tur i Maridalen. Artikkelen til Lise Økland beskriver en reiserute i Maridalen som vi trygt kan anbefale. Kulturlandskapet rommer verdifull natur- og kulturarv og innbyr til tur og friluftsliv.

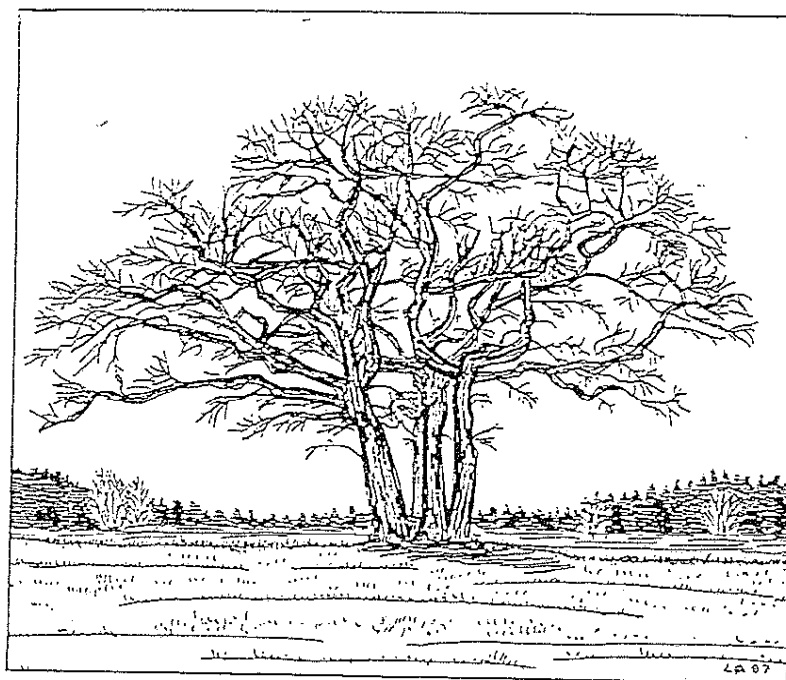
Vi ber deg om å bruke ferdselsretten med respekt for de som driver gårdsdrift i dalen og å ta vare på plante- og dyreliv. Maridalen har gode

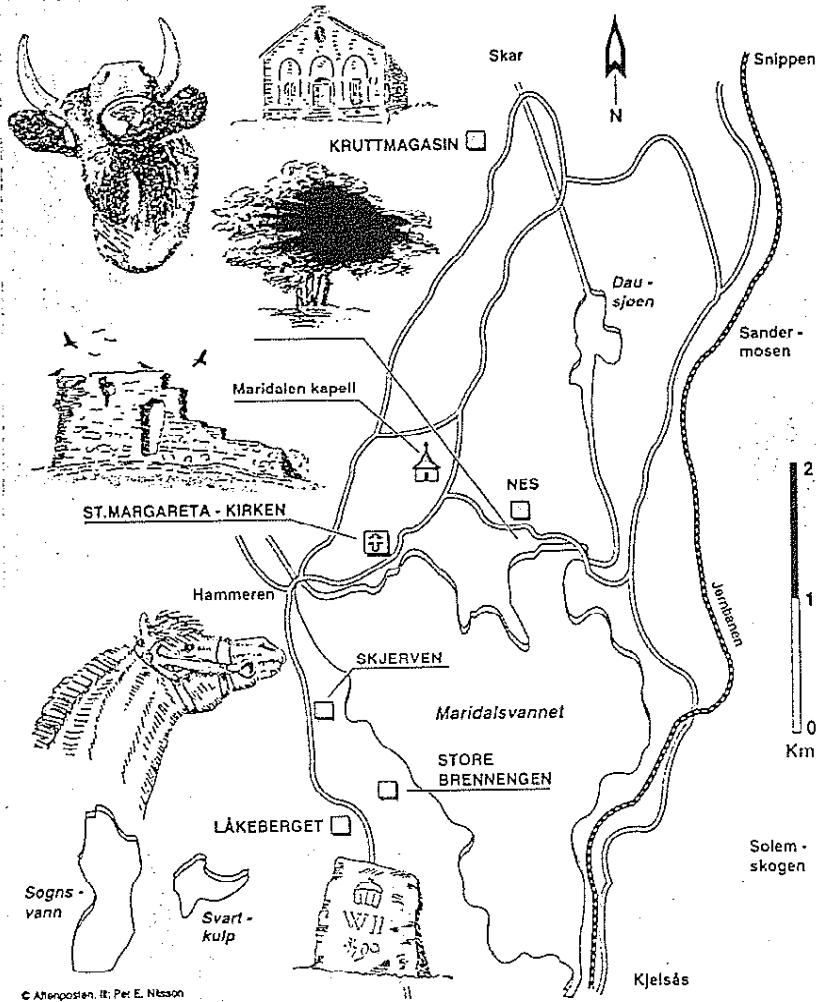
6

ferdselsmuligheter på veier, turveier og stier utenfor
dyrket mark.

God tur !

Sten Yngve Solberg, red.

**Gunhild Stugaard i samtale med lederen for
Maridalens Venner Tor Øystein Olsen**

**Hvorfor fokuseringen på kulturlandskapet i
Maridalen?**

Tor Øystein fremhever to viktige begrep for å si noe om dette - allmenndannelse og kulturarv.

Allmenndannelse har med å forstå et landskap. Et landskap er en sammensetning av flere fag. Det er historie, geologi, geografi, biologi, økonomi o.s.v. For å forstå et landskap må du ha kjennskap til alle disse fagfeltene. Det er allmenndannelse! Det er derfor viktig at medlemmene gjennom dette årsskriftet får et lite innblikk i noen av disse fagfeltene, og derigjennom får kjennskap til dalens landskapskvaliteter. Dette er bakgrunnen for at det foreliggende årsskriftet trekker fram artikler fra en rekke fagfolk med vidt forskjellig utgangspunkt til å beskrive kulturlandskapet i Maridalen.

For de som bor i dalen er det viktig å få kjennskap til hvilke verdier de forvalter for at de gjennom denne kunnskapen vil kunne framstå som likeverdige diskusjonspartnere i den faglige diskusjonen om framtidens forvaltning av dalens ressurser.

Dette er en allmenndannende kunnskap som tar utgangspunkt i kulturarven. Landskapet viser spor etter hvordan folk har levd. Landskapet blir på denne måten et uttrykk for kulturarven - et uttrykk for våre

røtter - det norske. I tillegg til å vise levesett, har landskapet inspirert litteraturen, musikken, billedkunsten o.s.v. opp gjennom tidene. Landskapet representerer på denne måten hele spekteret av det som er vår kultur.

Tor Øystein oppsummerer det hele slik:
Allmenndannelse er en tolkning av landskapet og hvordan det bør skjøttes. Kulturarven er vyene og drømmene. Allmenndannelsen er en forutsetning for å forstå landskapet - kulturarven er en ledesnor for hva vi vil med Maridalen.

Hva er det så som gjør Maridalen til dette spesielle - hvorfor et vern av akkurat Maridalen?

Maridalen har gjennom Europarådet fått status som internasjonal verneverdig. Grunnen er at Maridalen sammen med noen andre utvalgte områder representerer den norske kulturarven og er særegent for Europa.

De andre områdene på Europarådets liste er:

- Det brattlendte fjordlandskapet, Havråatunet i Hordaland.
- Fjellbygda Heidalen i Oppland.
- Den brede bygd, Rygge i Østfold.
- Det åpne lyngheilandskapet, Verås/Lurekalven i Hordaland.
- Fiskerbondens landskap, Hernar/Herdlevær i Hordaland.
- Det samiske kulturlandskap, Mortensnes i Finnmark.
- Og kombinasjonen industri og skogsbygd i

Maridalen.

Maridalen er et satsningsområde for å få fram den tradisjonelle skogsbygda. Her finnes typiske trekk for en skogsbygd, med dype historiske røtter og historisk mangfold. Landskapstrekken er så godt bevart at det er mulig å finne tilbake i historien, landskapet har historisk dybde. Maridalen er også en forlengelse av et gammelt industrilandskap, der gradienten går fra byen, via skogsbygda og til skogens kulturlandskap.

Hva slags vern er det så Maridalens Venner ønsker i Maridalen - et musealt landskap eller et landskap i aktiv bruk?

Allmenndannelse og en erkjennelse av vår kulturarv er en prosess vi må gjennom før vi vet hva vi vil med Maridalen.

Utgangspunktet er at vi ønsker et vakkert landskap med historisk dybde og mangfold. Vi tenker oss at Maridalen skal få et tverrsnitt av den historiske utvikling så langt som mulig tilbake. Landskapet skal vise ulike historiske perioder; spor etter middelalder, gammel beitemark, husmenneskets landskap og fram til den moderne tid med raps- og jordbæråkre.

Det overordna målet i Maridalen er likevel at dalen skal forbli drikkevannskilden for Oslo. Det neste er å skape et vakkert landskap - en estetisk opplevelse. Tor Øystein har lyst til å kople vern av Maridalen til dette med estetikk fordi det er noe som vårt samfunn

er lite opptatt av. Det som er vakkert engasjerer oss!

Men Maridalen må for all del ikke bli et musealt landskap. Det skal fortsatt være tilgjengelig for en halv million mennesker og folk må fortsatt bo der og bruke landskapet slik de har gjort i århundrer. Det er svært viktig at forholdene legges til rette for at folk fortsatt vil bo og trives i Maridalen. Det er det som har gjort Maridalen til det den er i dag!

Dette betyr at det fortsatt bør drives landbruksproduksjon i Maridalen. Og da oppstår det straks konflikter mellom vern og bruk?

En av bonden viktigste produkter framover er å gjøre landskapet han/hun forvalter vakkert. For Maridalen bønder er dette nest viktigst. Hensynet til drikkevannskilden er en forutsetning for bøndenes virksomhet i Maridalen. På den andre siden er landbruksproduksjonen i Maridalen helt sentral for å få det landskapet vi ønsker i Maridalen, og som er kjennetegnet for dalen.

Hvordan blir det da med bondens krav til lønnsomhet - forutsetningen for å drive med gårdsdrift i det hele tatt?

Økonomiske støtteordninger er viktige for å kunne kombinere en landbruksproduksjon med en skjøtsel og bruk av landskapet som sikrer de verdier vi og samfunnet forøvrig ønsker. Maridalen er et nasjonalt satsningsområde og vil derfor ha gode muligheter for

å bli prioritert over offentlige budsjetter. Det er en forutsetning at bøndene må få økonomisk stimuli. De skal jo overleve også!

Tor Øystein nevner Heidalen som et godt eksempel på at slike økonomiske virkemidler har fungert svært godt. Noe han er sikker på vil fungere også for Maridalen bønder.

Hva slags type skjøtsel er det så dette vil resultere i?

Vi ønsker å lage et landskap som gir en tidsriktig horisont og som viser en mest mulig helhetlig historisk utvikling. Vi ønsker bl.a. å få tilbake slåtteeengene rundt husmannsplassen og beitemarkene rundt gårdene. Som eksempel på aktiv skjøtsel kan nevnes at Sørbråten gård nå har startet opp igjen med husdyr - den beste skjøtselen av beitemark! Og det som virkelig er bra er at det er folk i dalen som er interessert i dette!

Hvilke satsningsområder innen kulturlandskapet har Maridalens Venner framover?

1. Skaffe seg kunnskap - allmenndannelse tufta på kulturarven.
2. Profilere dalen som den kulturperlen den er, f.eks. gjennom Maridalsspillet, Olsokmarkering og bred mediadekning.
3. Adoptere områder for aktiv skjøtsel, f.eks. tidligere

slåtteeing for å lage en framtidig blomstereng.

Dette viser at vi mener alvor og gjør at de som bidrar får et slags eierforhold, eller skal vi si et kjærlighetsforhold til dalen.

Foreløpig har vi adoptert Låkeberget og området rundt kirkeruinene for rydding og ljåslått.

Lederen utfordrer her samtidig Norsk Botanisk forening og Naturvernforbundet til å gjøre det samme!

4. Maridalen Venner skal bli et bindeledd mellom offentlig miljøforvaltning og folk i dalen.

Myndighetene må plassere Maridølingene helt sentralt i forvaltningen av dalen. Det blir ingen Maridal uten at Maridølingene sjøl tar aktivt del i verneprosessen!

Lederen vil gjerne få avslutte med noen kommentarer til det som har gledet han mest i året som gikk.

For det første var det kontinuiteten i Maridalsspillet. Det er viktig at Maridalsspillet koples sammen med Maridalens kultur.

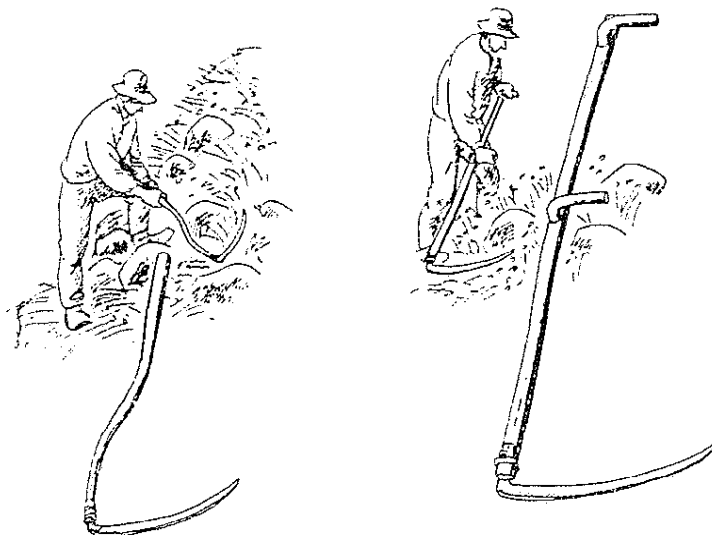
For det andre at vi fikk et gjennombrudd i media.

Men det tredje og mest glødelige var Olsok. Olsokfeiringa i Maridalen foregikk med tradisjonell mat, folkemusikk og dans, gammeldags ljåslått med

høyvogn og hest, sammen med en tradisjonell Olsokgudstjeneste.

Her kunne det urnorske oppleves i sine naturlige omgivelser - en levende bygd i Oslo. Og oppslutningen var fantastisk - 5-600 mennesker!

For meg fikk Olsokfeiringa fram noe av kjernen i det vi vil med Maridalen, både av mangfold og variasjon. Et slikt arrangement får fram det beste i Maridalens kultur. Olsokfeiringen er et eksempel på hvordan jeg ønsker at Maridalen skal profileres.

DET VAR ENGANG ET KULTURLANDSKAPSÅR

Kjell Sandås

Det var engang et kulturlandskapsår....og nå er det kulturlandskap alt sammen. Ja, hele Norge fra Nordkapp til Lindesnes, fra fjellheim til fjord, ble med ett kulturlandskap i året 1988: Året for Europarådets kampanje for en levende landsbygd eller kampanjen for et levende kulturlandskap, som det heter i Norges spesielle tolkning av kampanjeideen.

Men hva er så dette kulturlandskapet? Hvor dypt stikker det, for å ta en dimensjon ved kulturlandskapet. Arkeologene for eksempel, snakker om det fossile kulturlandskapet, det som ligger like under overflaten, slik det ble overgitt for hundreder eller tusener av år siden. Enkelt sagt er et kulturlandskap et naturlandskap som er preget av menneskets virksomhet og utnyttelse av naturgrunnlaget. Menneskene har til alle tider brukt landskapet, om igjen og om igjen, og slik satt sin tids kulturstempel på landskapet. Dette er en sentral bærebjelke i vår kulturarv som vi helt har forsømt å ta vare på.

Vi står nå i akutt fare for å miste den enestående muligheten vi fremdeles har til å registrere, forstå og bevare restene av det gamle kulturlandskapet. Dette som er bondens landskap fremfor noe, og som preget hele Norden fra steinalderen av og til langt inn i vårt eget århundre. Mulens og Ijåens landskap

som det også er blitt kalt, ble formet gjennom husdyrbeite og slått til vinterberging av dyra.

Skjult under en tynn ferniss av moderne landbrukskultur ligger fremdeles gårsdagens landskap mange steder inntakt - som en lærebok, en ubrutt dyrkningshistorie som går flere tusen år tilbake. Det har skjedd mer i dette landskapet de siste 50 årene enn de foregående 2000.

De spesialiserte driftsformene som skapte dette landskapet, skapte også levesteder for mange plante- og dyrearter som etterhvert bare kunne overleve i disse særegne, men tidligere svært vanlige kulturmarkstypene. Landskapet var blant annet meget lysåpent og rikt på vannforekomster, noe som dagens landskap sjelden er.

Landskapet i seg selv ble en utrolig omvekslende, frodig, sammensatt og fargerik mosaikk, et lappeteppe av spenning og skjønnhet formet gjennom generasjoners ufattelige slit. På samme måte og med samme fart som landskapet blir borte, forsvinner også kunnskapene om utnyttelsen av dette landskapets utallige muligheter og bruken av spesialiserte redskaper knyttet til de ulike høstingsformene. Dersom vi ikke reagerer spontant på at de små restene av dette gamle og klassiske mulens og ljàens landskap rasjonaliseres bort mellom hendene på oss, så blir de det.

Det er interessant nok å oppdage at til og med våre nasjonalparker i høyfjellet er kulturlandskap, at hele landet vårt i dag fremstår som et forvillet, vakkert forfallent kulturlandskap. Og at de nye ekstreme kulturlandskapstypene, bebyggelseslandskapet og det rendyrkede bylandskapet, kan fortone seg som både vakre, frodige, spennende, forlokkende, utfordrende og som gode miljøer.

Felles for alle kulturlandskap er imidlertid at de er dynamiske, på en slags evig vandring som samtidskulturens egne fotspor i landskapet. Dog er kjennetegnet på all bærekraftig og selvfornyende kultur respekten for det gamle, for å ta med seg som grunnvoller det som tidligere generasjoner strev og innsikt har nedfelt som grunnleggende for vår kulturform.

Vi kan ikke som Asbjørnsen, ta fiskestangen fatt og rusle oppover langs Akerselva mot Maridalsosen når verden går kulturlandskapet i mot. Vi har ikke råd til det. Når politiske vinder, byråkratisk makt og utbyggingskåthet står mot kulturlandskapet, da må vi stå rustet. Veien å gå er selvsagt å få kulturlandskapet og dets verdier inn i hele planprosessen før det spisser seg til for mye. Noe må vi dog kunne tåle å tape, å gi til den nye tids kulturelle smeltedigel, men viktige deler av det tidligere og nåtidige skal overleve oss og vår tid.

Vår tids store utfordring i forvaltningen av kulturlandskapet er å ta vare på restene av

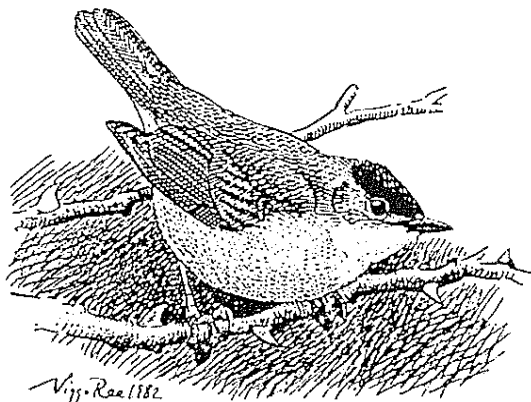
kulturmarkstypene fra mulens og ljàens tid. Vi er antagelig den siste generasjonen som har en reell mulighet til det før glemselsens slør og granplantingens økonomiske rasjonale har satt det siste punktum. Samtidig må vi selvsagt også, som vår egen tids bidrag til kulturlandskapets evige rullering, ta vare på egne unike uttrykksformer i kulturlandskapet: Monokulturene i produksjonslandskapet, det rasjonelle, det ekstremt ustabile i selve kulturmarkstypene vi skaper, den økologiske ubalansen, utarmingene av plante- og dyrelivet, forurensningen og forgiftningen av jordsmonn og vann. Se det er en bevarings- og forvaltningsoppgave av dimensjoner! Makter vi ikke å ta hånd om og skjøtte utvalgte deler av våre besteforeldregenerasjoners jordnære og levende landskap, står vi sannelig dårlig rustet til å ta fatt på arbeidet med å bevare kulturarven fra vår egen tid. Derfor er det så viktig å bruke dette kulturlandskapsåret til å skape en faglig og administrativ plattform for å kunne arbeide tverrfaglig og seriøst med kulturlandskap i tiden som kommer.

Riksantikvaren omorganiserte i fjor høst og opprette en ny avdeling for kulturlandskap, en nyskaping i vårt hjemlige miljø. I dette ligger en betydelig tverrfaglig utfordring til nytenking, men også en fare for at tradisjonell sektortankegang toger seg frem bak den nye fasaden.

Ordet kulturlandskap er på alles lepper i disse dager, og det gjelder å smi mens jernet er varmt. Interessen

for kulturlandskap blir snart avløst av et nytt tema som suger til seg all oppmerksomhet og tilgjengelige ressurser. Da kan det være for sent. Det er nå vi må handle.

Kjell Sandaas er tilsatt ved Miljøetaten i Oslo, artikkelen er hentet fra artikkelsamlingen "Våre Sårbare Kulturlandskap" utgitt av Oslo kommune og Naturvernforbundet i Oslo og Akershus, artikkelen er gjengitt her med tillatelse fra Kjell Sandaas, red.

LANDSKAPET VI LEVER I

MAGNE BRUN

Kulturlandskapet-det er landskapet vi har rundt omkring oss der vi bor og arbeider.Så enkelt er det egentlig. Vi har tatt dette landskapet ut av naturens hånd-ofte for uminnelig lenge siden. Vi har brukt det og levd av det, og iblant har vi pint det ut. I vår tid endrer forutsettingene seg i brå kast. Presset på landskapet er større enn noen gang før. Men i takt med det vokser også vårt ansvar for landskapet.

Utviklingen av det krever å bli styrt inn i spor som sikrer at verdiene ikke tæres vekk. Kulturlandskapet fordrer plan og skjøtsel. Vi kan ikke kaste det fra oss og overlate det til tilfeldighetene, eller vente at naturen skal styre alt til det beste der vi slapp. Gjør vi det, må vi betale for det...

I det siste er kulturlandskapet blitt interessant for en rekke fagdisipliner. Det teoretiske materiale vokser i omfang og bredde. Definisjonene blir stadig mer dyptpløyende, og oppfatningene innen de enkelte fagmiljøer fremtrer med klarere profil enn før. Snart kan vi kanskje vente at det bygger seg opp ulike skoler som bekjemper hverandre iherdig, slik det unektelig har skjedd før i vitenskapens verden. For dem som arbeider med landskapet fra den praktiske siden, med retningslinjer for pleie og utvikling, kan mye av dette synes oppsplitende og unødig. vi skal likefullt være glade for den prosess som er i gang.

Den gir grobunn for ny kunnskap og videre innsikt. Om man synes at det iblant nærmer seg et plagsomt ordkløveri, kan en bare holde seg på høvelig avstand fra det så lenge.

Det skulle neppe være grunn til særlig uenighet om målene for kulturlandskapets fremtid, selv om diskusjonen innimellom kan gi inntrykk av det motsatte. Vi må sikre at landskapet fortsatt får beholde leveområder for det mangfoldet av naturens livsformer og arter som hører hjemme der. Mange miljøer er allerede truet og holder på å forsvinne, som naturenger, våtmarker og bekkedrag. Nå er det ikke bare de spesielle og sjeldne naturmiljøer vi er opptatt av i vårt kulturlandskap. Det som er stedstypisk, men kanskje ganske hverdagslig, behøver også å bli tatt hånd om på forsvarlig vis.

Den kulturhistoriske arv som er innebygd i landskapet, skal holdes i hevd for oss selv og for dem som kommer etter oss. Det gjelder prosesser og sammenhenger som vi kan skaffe oss kunnskap om og som gjør landskapet mer livfullt og innholdsrikt ettersom vi lærer dem å kjenne. Men det gjelder fremfor alt selve kulturmarken som kan ligge som et levende historisk dokument, stundom med tradisjoner som har tusenårig rot, med sine stier og spor som er avleiret etter et mangfold av virksomhet gjennom tidene.

Kulturlandskapet er også en kilde til opplevelse og skjønnhetsinntrykk. Det har gitt inspirasjon til skrivekunst og billedkunst-og til bygdefolket selv, på tross av hardt hverdagsslit i faren tid. Vi møter her verdier som lett går tapt om vi utelukkende holder oss til det som kvantifiseres med akademikerens tradisjonelle tommestokk. Endatil det landskapet som savner den interessante kulturhistorie eller det mangslugne naturmiljø, har krav på å få hegnet om sitt helhetspreg og opplevelsespotensial.

Vi må heller ikke glemme at kulturlandskapet trenger folk. Uten bosetting og virksomhet kan vi ikke holde et slikt landskap i live. I våre bygder er landbruket selve hjørnesteinen som bærer det meste.

Den store og utfordrende oppgaven er å samordne de ulike mål i en helhet som preges av balanse og mangfold. Lykkes det, vil også de som søker rekreasjon og friluftsopplevelser finne det de har

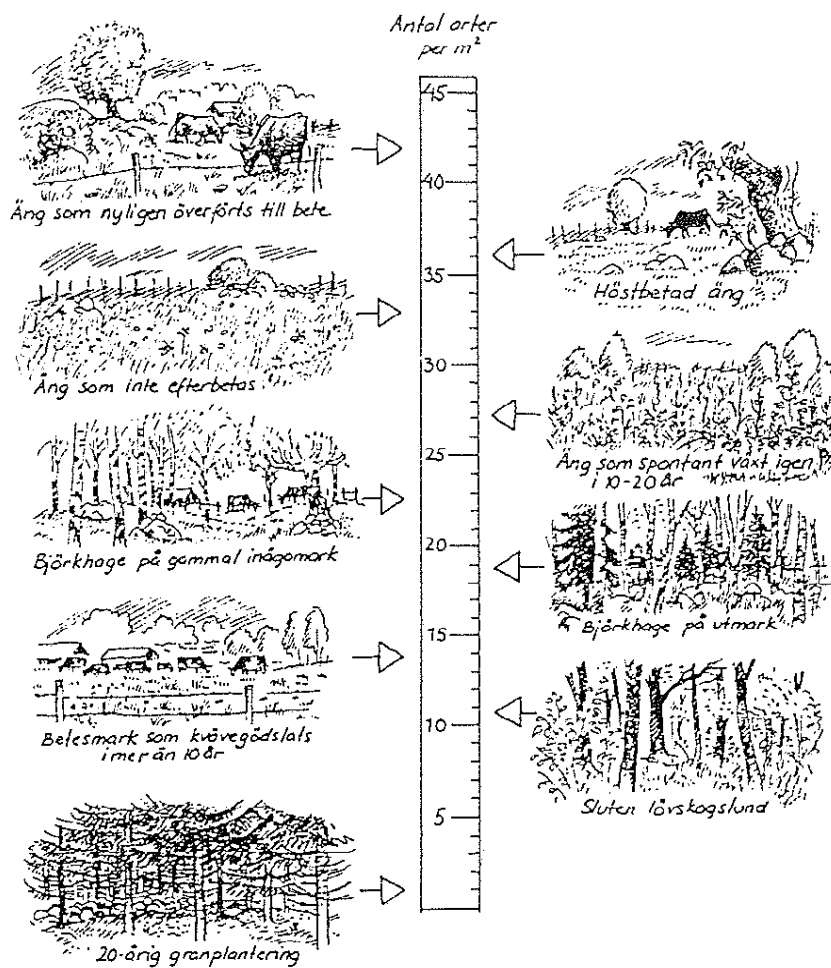
behov for, og vi får et landskap til å trives i.

I oppglødd entusiasme for et landskap henter vi ofte frem uttrykk som unik og uerstattelig. Det er store ord. Kan hende kan det diskuteres om vi har dekning for dem. Men Maridalen er i alle fall unik på en måte. Her har den fremvoksende storbyen Oslo et tradisjonsrikt kulturlandskap liggende så og si intakt liggende like utenfor stuedøren. På tross av de skrammer og skrubbsår som Maridalen har fått, har den ennå det meste av sin naturrikdom og sin kulturarv, sine opplevelsesverdier og sitt helhetspreg i behold. De som styrer med Oslos fremtid, avgjør hva som skal skje med landskapet i dalen.

I denne artikkelsamlingen får vi presentert et rikholdig spekter av kunnskap og innsikt om kulturlandskapet i almenhet og Maridalen spesielt, sett fra mange forskjellige faglige synsvinkler. Det bør bli et bidrag som er med og bærer frem et endelig vedtak som trygger Maridalens fremtid. Oslo fortjener det.

Magne Brun er professor ved institutt for landskapsarkitektur ved NLH. Artikkelen er hentet fra artikkelsamlingen "Våre Sårbare Kulturlandskap" gitt ut av Oslo kommune og Naturvernforbundet i Oslo og Akershus, og er tatt inn med tillatelse fra redaksjonen for artikkelsamlingen, red.

25

KULTURMARKSTYPER

ANN NORDERHAUG

Menneskene som vandret inn i Norge etter istiden, levde som jegere og samlere og påvirket sannsynligvis ikke landskapet i noen større grad. Først da steinaldermennesket begynte å rydde og dyrke opp små åkerlapper, samt å holde husdyr, ble de første kulturmarktypene skapt. I et samspill mellom de naturgitte forutsetningene og menneskepåvirkete naturtyper, såkalte kulturmarkstyper.

Svedjeåkrene trengte ikke noen annen gjødsling enn den som rydningen/ilden ga. Faste åkre som dyrkes år etter år, må imidlertid tilføres gjødsel. For å opprettholde produksjonen på et visst åkerareal krevdes derfor et mangedobbelt større areal til fôrproduksjon. Enga og fôr fra utmarka var forutsetninger for den viktigste vintergjødsele. "Æng är åkers moder" sier derfor et gammelt svensk ordtak. Enga har utgjort en karakteristisk og viktig del av det nordiske kulturlandskapet. Den gamle slåttenga er meget artsrik. Det er ikke uvanlig med 50-60 forskjellige slag urter og gras pr kvadratmeter. Tilsvarende forhold gjelder sansynligvis også for insekter. Sommerstid preges slåttengene av en nydelig blomsterprakt og av en rikdom på sommerfugler, humler og andre insekter. Artsinnholdet i enga varierer fra nord til sør og fra øst til vest. Slåttengfloraen varierer også med markens

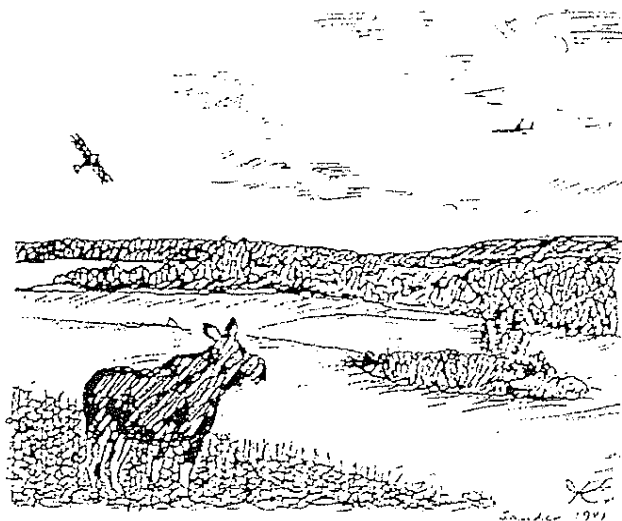
fuktighetsgrad og næringsinnhold.

Driften av slåttenga omfattet som oftest vårrydding, sein slått, høstbeite og av og til vårbeite, samt svak eller ingen gjødsling. Forutsetningene for slåttengbruket forandret seg med 1800-tallets jordbruksrevolusjon og innføringen av kunstgjødsel. Arealet med gammel urterik fastmarkseng begynte å avta når førproduksjonen kunne intensiveres. Fortsatt kan vi finne representative engtyper, men mulighetene forsvinner raskt. Gammel urterik slåtteng må i dag regnes til de mest truede kulturmarkstypene i Norge.

Foruten slått var det særlig lauving/risling og husdyrbeite som skapte karakteristiske kulturmarkstyper. Luv har vært brukt som før i meget lang tid både i Norden og i resten av Europa. Luvfør har blitt høstet på forskjellig måte, noe som har skapt forskjellige kulturmarkstyper. I dag laves det ikke så mye lenger, men enkelte gårdbrukere på Vestlandet er blant dem som holder tradisjonen og gamle kulturmarkstyper i hevd. Spor etter tidligere lauving kan også sees, bl.a. i form av kandelaberformede, maleriske gamle trær.

Et annet eksempel på en fra naturvernsynspunkt verdifull kulturmarkstype, er havnehagen. Beitet foregikk i gamle dager først og fremst i utmarka. Et spesielt trekk for Norden er imidlertid at det tidlig også fantes havnehager. Her gikk da de dyrene en trengte å ha nær gården som f.eks. noen okser og

hester. Havnehagene lå gjerne i skillet mellom inn- og utmarka. Det finnes mange forskjellige slags havnehager som eikehager, bjerkehager, orehager og aspehager. Hagemarkene kan også være mer åpne som einerbakkene. Forskjellige dyreslag beiter på forskjellig måte og liker forskjellige planter. Markvegetasjonen varierer derfor avhengig av naturforholdene på stedet, hvilke beitedyr som går der og hvor sterkt beitetrykket er.

Når havnehagen ikke lenger beites, gror den igjen og de lyselskende urtene forsvinner etterhvert. Mange av de karakteristiske artene forsvinner også hvis havnehagen kunstgjødsles for at beiteverdien skal øke.

Det kan gis mange flere eksempler på norske kulturmarkstyper. Den kulturmarkstype som karakteriserer Atlanterhavskysten, den oseaniske lyngheien, har en mangetusenårig historie. Den har oppstått i områder med mildt vinterklima der dyrene har kunnet beite ute året rundt. Lyngheikulturen knytter sammen hele Nordsjøområdet.

Også seterbruket bygger på meget gamle tradisjoner. Rundt setrene oppsto både slåtte- og beitepåvirkede kulturmarkstyper. I tillegg påvirket brenselbehovet skogen rundt setrene. I noen fjellområder førte seterbruket til at skoggrensen ble presset ned. Seterdriften har vært særlig knyttet til fjellskogsonen og lavfjellbeitet, men skogsetring i lavereliggende områder og øyseterbruk har også gitt spesielle kulturmarkstyper.

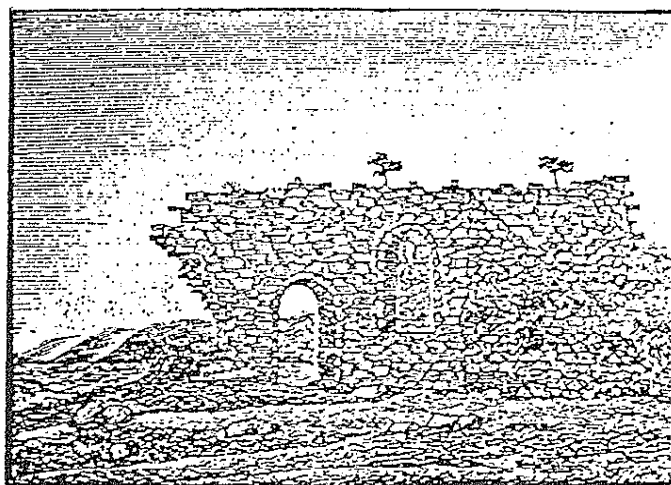
Bruken av landskapet har forandret seg radikalt etter siste verdenskrig, og i dag er de gamle kulturmarkstypene i ferd med å forsvinne. Med dem mister vi levende kulturhistorie. Desverre har vi i Norge liten kunnskap om variasjonene i kulturmarkstyper som tidligere karakteriserte vårt landskap, og mulighetene for å skaffe oss slik kunnskap blir stadig mindre.

Den interesse som har blitt vist for kulturlandskapet i den senere tid, har ført at stadig flere mennesker har blitt oppmerksomme på hvilke verdier det rommer. At markvegetasjon kan være levende kulturhistorie, er det likevel ennå ikke mange som tenker på. Ikke alle er heller oppmerksomme på at dagens store forandringer og ensretting av vårt landskap betyr en trussel mot mangfoldet av planter og dyr. En liste over truete arter som ble presentert i Sverige i 1985, viser eksempelvis at av 400 truete plantearter er 290 knyttet til restene av det gamle kulturlandskapet. Vi har derfor et naturvernansvar, i tillegg til et kulturhistorisk ansvar, for å ta vare på gamle kulturmarkstyper.

Noen av de mest verdifulle områdene må sikres ved vern og skjøtsel. Dette vil imidlertid ikke være tilstrekkelig for å bevare variasjonen og artsmangfoldet i landskapet. For å gjøre det kreves at det tas forskjellige hensyn på mange plan i samfunnet som i jord- og skogbruk og ved arealplanlegging. Ved å utvikle større forståelse for kulturlandskapet skaper vi ikke bare større innsikt i kultur- og naturverdier som vi nå står i fare for å miste. Like viktig er det at vi skaper en dypere forståelse for vår egen identitet og for det urgamle samspillet mellom natur og menneske som har ført oss dit vi er i dag.

Ann Norderhaug er forsker ved NINA, artikkelen er hentet fra artikkelsamlingen "Våre Sårbare Kulturlandskap" gitt ut av Oslo Kommune og

Naturvernforbundet i Oslo Og Akershus og er gjengitt her med tillatelse fra redaksjonen for artikkelsamlingen, red.

EN REISE I MARIDALEN

LISE ØKLAND

.....

Reisen starter ved Akerselva på Kjelsås, ikke langt fra utløpet av Maridalsvannet. Her begynner Akerselva sin ferd mot storbyen og havet. En gang het elva "Frysja", et ord som på gammelnorsk sto for fossende, sprutende, skummende vann. Mellom Maridalsvannet og utløpsoset i Bjørvika har elva 20 fossefall, med stort og smått.

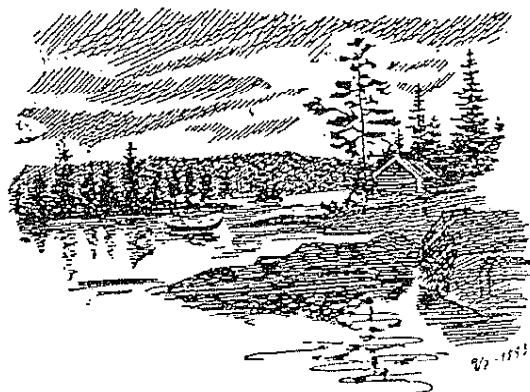
Peter Christen Asbjørnsen skildrer en tur langs elvebredden i sitt "Kvernsagn" fra 1845:

"Når verden går meg i mot, og det lar den sjelden være når den har noen leilighet, har jeg alltid funnet mig vel ved å ta en friluftsvandring som demper for min smule bekymring og uro. Hvad det var som hadde vært i veien denne gangen, husker jeg nu ikke mere; men det som står klart for min erindring, er at jeg en sommereftermiddag for noen år siden vandret oppover engene på østsiden av Akerselven med fiskestangen i hånden, forbi Torshaug og Sandaker gjennom Lillohagen til oset ved Maridalsvannet.

Den klare luft, høilukten, gangen, fuglekvitteret og det friske drag ved elven, virket oplivende på mitt sinn. Da jeg kom over broen ved oset, helte solen mot åsranden; snart tendte den aftenskyene i brand, så de et øieblikk speilte sig i den blanke elv; snart

brøt den gjennom skydekket og sendte ut en lysstrime, som dannet gylne stier i de mørke barskoger bak vannet. Etter heten om dagen førte aftenvinden med sig en forfriskende duft fra granene; og de hendøende toner av gjøkens aftensang stemte sinnet til vemod."

I Asbjørnsens fotspor følges elvebredden oppover mot oset. Nesten 150 år har gått siden han vandret her med sin fiskestang, og landskapets karakter har endret seg siden dengang. Kverna som han skrev om, er borte, og bebyggelsen har spredt seg stadig nærmere oset. Området er blitt et typisk utbyggingsområde - det har mistet sin landlige, åpne karakter og fått et urbant preg.

Men til tross for forandringene kan elva fremdeles by på fine opplevelser. Det første stykket fra Maridalsvannet flyter den rolig i slake svinger mellom moreneryggene, og kan den dag i dag virke beroligende på stressete byfolk. Optimistene kan rusle rundt med fiskestang, men fisket er ikke som i gamle dager.

Gamle bygninger, og rester etter kraftanlegg og sagbruk setter elvas funksjon i et historisk perspektiv. Senje (1977) slår fast at en tur langs Akerselva idag først og fremst betyr en tur gjennom industrihistorien.

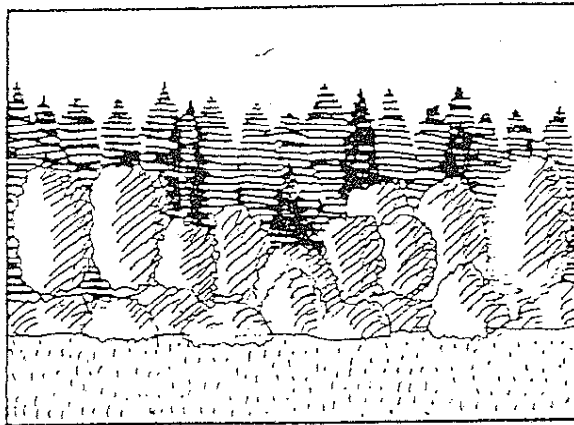
En varm sommerdag ligger flere rolige kulper med byens reneste badevann og innbyr til en dukkert. Om vinteren kan disse by på helt andre kvaliteter, med rim og frostrøyk.

Gangveien langs Akerselva går i bro over Brekkefallet. Her stuper fossen rett ned over damkanten. Vannmassene buldrer og spruter, og det er et flott og forfriskende syn, både sommer og vinter.

Ved utløpet av Maridalsvannet følges en gangvei vestover til Maridalsveien. På 1940-50 tallet ble de åpne jordene nord for Brekke gård tilplantet med gran, og skogen har vokst seg høy og tett siden dengang. Selv om disse plantefeltene har lukket igjen landskapet og stedvis hindrer utsikt, kan det allikevel være positivt å ha en skjerm, en slags buffersone og

avgrensning mot byen i syd.

Videre nordover langs Maridalsveien er også landskapet lukket. Granskogen står tett på begge sider av veien og gir et ensartet preg. Ved Engelsrud åpner imidlertid landskapet seg. Den lille plassen ligger som et positivt kontrasterende element i landskapsbildet. De små rødmalte husene skiller seg klart fra omgivelsene og gir et helt annet inntrykk enn industri- og boligbebyggelsen ved Brekke. På begge sider av veien ligger jorder avgrenset av skogkanter med et stort innslag av løvtrær. Landskapet er variert og innbydende. Den reisende har fått sin første smakebit på kvalitetene i Maridalen.

Maridalens beliggenhet tett inntil Norges største befolkningskonsentrasjon er i seg selv med på å styrke landskapsopplevelsen. De fleste som kommer til dalen har først reist gjennom deler av Oslo. Etter å ha passert noen skogsstrekninger, åpner landskapet seg gradvis for til slutt å ligge foran den reisende som en egen verden - åpen og vennlig.

Kontrasten til storbyen er stor. Landskapet er med ett blitt "landlig". Nettopp denne enorme kontrasten mellom byens trafikk, mas og støy og Maridalens rolige og vennlige landskap og opprinnelige preg, gjør opplevelsen av dalen ekstra sterk. Flere steder aner man byen i syd, - bebyggelsen tegnes av mot Grefsenåsen og horisonten. Dette lille gløttet mot byen er på mange måter med på å forsterke opplevelsen av Maridalen som en kontrast til storbyen.

Forfatteren Hans Henrik Schreiber Schulze har i sine "Utvalgte skrifter" lagt en av sine historier til Maridalen. Allerede den gang var opplevelsen ekstra stor for de som kom fra byen.

"I søndags var det en stor udflugt til Maridalsvannet, hvori en del badegjæster toge del (...). Maridalen har du vel selv seet, eller hørt beskrive, så jeg behøver kun at sige dig, at der er en liten indsjø, en halv mil lang, med venlige omgivelser af dyrkede marker nede ved bredderne, hvorfra de mørke, skogklædte aaser hæve sig op. Landskapet ligner hundrede slige heroppe i Glommedalen, kun at visse partier hos os i

regelen er større og videre. Men for byfolk, og for folk der vestfra, hvor naaleskogene ikke ere saa almindelige, er utsigten henrivende, og stemningen i vort selskab var derfor ypperlig."

På et jorde forbi Engelsrud står en gammel allè av bjørk og ask. Trærne er i dårlig stand, men trerekkene skiller seg markert ut fra jordene omkring. Opprinnelig førte denne allèen ned til Stubberud gård som ble revet i 1975 på grunn av drikkevannsrestriksjonene. Nå står allèen der og forteller et lite stykke av dalens historie samtidig som den gir landskapet dybde og variasjon.

På disse jordene er det ikke uvanlig å se elg. Nettopp dette området er et yndet tilholdsted for elgen særlig om vinteren, og løvtrærne bærer tydelig preg av vinterbeiting.

Flere steder på veien passeres markerte knauser med store furuer. Etter at husdyrholdet nå er opphørt, gror imidlertid knausene igjen med kratt. Vekslingen mellom gran, furu, løvtrær og åpne jorder byr hele veien på varierte synsinntrykk og opplevelser. Knausene understreker denne mosaikkstrukturen i landskapet.

Denne vekslingen mellom åpent og lukket landskap er typisk for Maridalen. En ferd langs veiene i dalen vil generelt by på varierte synsinntrykk og opplevelser på grunn av den stadige vekslingen mellom åpne rom med dyrket mark og vid utsikt - og trange passasjer

38

med tett skog på begge sider.

I svingen ved Berg står rester av en gammel allè på venstre side av veien. Her er det naturlig å stoppe opp. Østover åpner landskapet seg ned mot Maridalsvannet for første gang. På en klar sommerdag lyser det blått mellom hvite bjørkestammer. Bjørkestammene i forgrunnen står i kontrast til de mørke granene som rammer inn utsikten. På den andre siden av vannet skimtes kapellet som et landemerke. Sikten over selve vannet er imidlertid stedvis begrenset av tett løvtrevegetasjon i randsonen.

Om våren danner hvitveis et teppe mellom bjørkeleggene. Rundt St. Hans er hvitveisteppe avløst av en fargerik blomstereng, med mye storkenebb. Denne engen danner en fin forgrunn til utsikten over dalen. For opplevelsesverdien er slike rester av gammel slåtteng av stor betydning. I Maridalen finnes de bare på noen få steder. Artsrikdommen er stor, og engene byr på utallige variasjoner i fargeprakt.

Neste stopp er i bakken før Skjerven gård hvor dalen for første gang åpner seg ordentlig foran den reisende. Her er en storlagen panoramautsikt med fri sikt over jordbrukslandskapet med kirkeruinen og innsjøen. De skogkledte åsryggene danner en fin bakgrunn i landskapsrommet. I pent vær ligger den sydvendte dalen badet i sol. Utsikten er harmonisk, med jevne, store linjer og en fin balanse mellom de

ulike vegetasjonstypene.

Midtpunktet i landskapet er Maridalsvannet. Vannet er beskrevet som "smykket i den fagre Maridal", og det med rette. Vannflaten utgjør 3/4 av gulvet i det sentrale landskapsrommet. Denne spesielle situasjonen med vannet som midtpunkt i et vel avgrenset landskapsrom, er en av de viktigste faktorene som landskapsmessig plasserer Maridalen i en særstilling.

Det er nærliggende å reflektere litt omkring vannets sentrale rolle i landskapsbildet. Det kan virke som om vann har en egen evne til å oppfylle noen av menneskenes viktigste behov for estetisk opplevelse. maridalsvannet gjør landskapet komplett. De jevne strandlinjene med randsoner avgrenser vannet fra resten av dalbunnen. Med sin flytende natur danner vannflaten en kontrast til det faste landarealet slik at den oppfattes som en sammenhengende enhet. Denne enheten danner midtpunktet i landskapet og tiltrekker seg oppmerksomheten.

Vannet gir også variasjon, dybde og perspektiv i landskapet. Dets reaksjon på vær og vind, lys og skygge, gjør det til et levende innslag. Variasjonene avhenger ikke bare av vannet i seg selv. Landskapselementene omkring, deres komposisjon og speiling under bestemte værforhold, virker sammen med vannet til et komplett landskapsbilde. Fuglelivet som knytter seg til vannet og strandflaten gir også økt variasjon og opplevelsesrikdom.

De besøkende som kommer til Maridalen møtes med et skilt hvor det står "Velkommen til byens drikkevann". Dette at vannet er drikkevannsskilde for Oslo gjør at det forbindes med noe av høy kvalitet - noe rent, klart og friskt. Dette aspektet er på sin måte med på å høyne opplevelsesverdien.

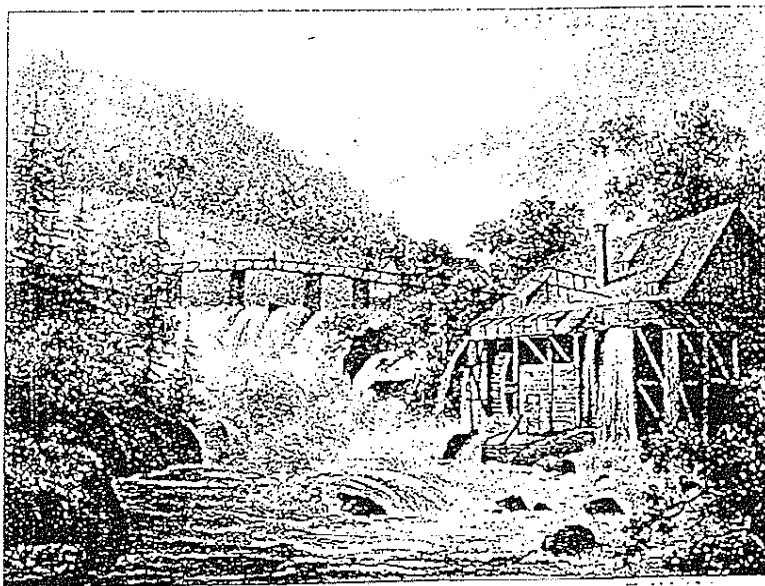
Om vinteren gir vannet et helt annet inntrykk. Den levende glitrende vannflaten er omgjort til en hvit flate som ikke skiller seg særlig ut fra de slake jordene omkring. Fra å være et variert landskap om sommeren, blir vinterlandskapet fattigere på variasjon. Likevel byr den store, hvite vannflaten på opplevelser. På ettervinteren gir de hvite flatene rene påskestemningen når dalen ligger badet i sol, og skispor krysser både jorder og vann. Sett mot de skogklede åsene danner vannet og jordene en klar kontrast. Randsoner langs vannkanten og langs bekkedrag krysser den hvite flaten og deler den opp.

"Den lengste hagen i Norge" har Skaarer (1986) kalt veikantene. Sommerstid er veikantene i Maridalen gode eksempler på dette. Maridalsveien ved Skjerven er et av områdene der veikanten virkelig minner om en hage. Veikantene bør imidlertid nytes ved lav hastighet. Sykler eller går man langs veien, er mulighetene for nærkontakt med plantelivet best. Veikantene er ofte mer blomsterrike enn områdene rundt. Dette er særlig typisk for et jord- og skogbrukslandskap som det er i Maridalen.

Reisen fortsetter forbi Skjerven gård. Landskapet er

åpent på begge sider av veien og med relativt få randsoner. De store jordene kan gi et visst inntrykk av stordrift - i alle fall sammenliknet med de fleste andre steder i dalen. om sommeren virker allikevel landskapet variert, noe som i stor grad skyldes fargevariasjonen. Gule og grønne jorder, blått vann, grønne løvtrær, mørke åser og rødilla geitrams langs veien gir tilsammen et fargerikt inntrykk.

Veien går så i bro over Skjærssjøelva: Broen ble bygd i 1880 årene og er et kunststykke i seg selv. Utvidelsen av veien har imidlertid gitt den et ganske ordinært preg sett fra veibanen.

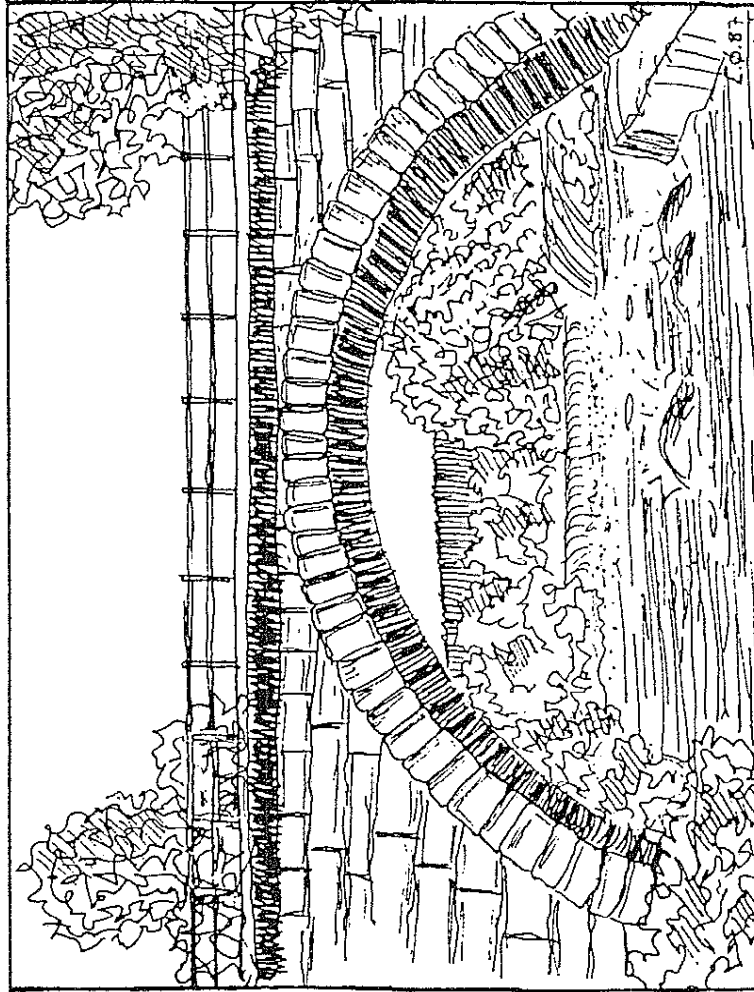

Etter å ha passert broen tas en avstikker opp langs Skjærssjøelva. Elvebruset høres tydelig fra de mange små strykene. Rennende vann er et sterkt innslag i landskapsbildet - et positivt kontrasterende element som har stor opplevelsesverdi. Opplevelsen av elva forsterkes av bruset og klukkingen. Rennende vann er et levende innslag i landskapet som byr på stor variasjon. Variasjonen uttrykkes gjennom bevegelse, lyd og endringer i elveleiets form.

Til tross for variasjonene representerer elva en gjennomgående og sammenbindende enhet i landskapet. Skjærssjøelva knytter Maridalen til vannene innover i Nordmarka. Gregersen (1948) opplevde det også slik engang tidlig i dette århundre:

"Ved firetiden nådde vi broen nedenfor Maridalshammeren. Elven var stor etter regn og tøvær. Fossen ved Hammeren sendte under full musikk ned mot Maridalen vannmassene fra Skjærssjøen, Bjørnsjøen, Fyllingen, Hakloa, Sandungen, Katnosa og alle de mindre, vidunderlig deilige, skogskranste innsjøene...."

Videre oppover langs elva finnes flere rester etter gammel virksomhet. Ved Møllestuen ligger ruinene etter jernverket fra 1700 tallet, Stangjernhammeren. Her gikk Ankerveien i bro over elva. Denne broen var et yndet motiv for ulike billedkunstnere, men i dag finnes det ingen rester etter den.

Langs den vestlige bredden vokser en edelløvskog av typen gråor-heggeskog. denne lokaliteten er spesielt godt utviklet og med urskogspreget. Bestanden er blant de fineste utformingene av denne vegetasjonstypen i Oslo, og har regional verneverdi. Om våren når heggen blomstrer, er det en fin duft langs elvebredden.

De gamle plassene Steinsrud og Nordseter ligger som små dyrkede øyer i skoglandskapet på vestsiden av elva. På Steinsrud finnes en slåtteng med tradisjonell plassering omgitt av et steingjerde. Et slikt innslag høyner landskapskvaliteten og opplevelsesverdien fordi det tilfører kulturlandskapet et preg av opprinnelighet.

Helt siden omkring år 1250 har den gamle kirkeruinen ligget som et landemerke, mens bosetting og sosiale strukturer har vært under stadig forandring. I dag står bare deler av de grove steimurene igjen som et malerisk innslag i landskapet. Maridalsvannet ligger blinkende nedenfor ruinen, og skogkledte åsene danner en fin ramme omkring.

Ruinen vitner fremdeles om at den har spilt en sentral rolle i Maridalens liv som dens åndelige midtpunkt. Fantasien begynner umiddelbart å danne seg bilder av kirken og menneskene den gangen den var i fullt bruk. Murene danner et landemerke med stor identitet og styrke. Ruinen påvirker, tross sin beskjedne utforming, hele det omkringliggende området ved å gi det et historisk perspektiv -

landskapet får stor historisk dybde.

Et artsrikt tørrengsamfunn omgir kirkeruinen. Dette vegetasjonsbildet danner en historisk forsvarlig ramme rundt ruinen fordi det sansynligvis ikke er så svært forskjellig fra det vegetasjonssamfunnet som preget kirkebakken i gamle dager.

En faktor som imidlertid reduserer kvaliteten noe i dette særegne landskapsbildet er en tett vegg av plantet gran langs vannkanten nedenfor kirkeruinen. På avstand ser det ut som om granpalntefeltet "pakker inn" ruinen og stenger den inne. Grantrærne danner med sin tyngde og mørke farge et negativt kontrasterende element som dominerer området og konkurrerer med kirkeruinen.

Fra kirkeruinen hindrer grantrærne utsyn over vannet. Trærne skjerner også utsikten til ruinen fra andre deler av dalen. I stedet for det tette granholtet burde det vært en lys, åpen randsone av løvtrær som gled naturlig inn i jordbrukslandskapet og åpner det mot vannet.

Maridalsveien følges så forbi det velutviklede våtmarksområdet ved Lautiabekkenes utløp. Dette er et omfattende våtmarksområde som har stor betydning for dyrelivet.

Ved kapellet følges Greveveien østover. I veikanten ved Nes gård står de fire kongeeikene som et visuelt landemerke og som symboler på kontinuitet bakover i

46

tiden. Christophersen (1957) bruker eikene som et landemerke når han kommer over Maridalsvannet på ski:

"Jeg tar peiling på den praktfulle eikeklynge i bakken under Nes gård. Grenene tegner seg nakne og sterke mot nordhimmelen."

Den samme Christophersen skriver i en artikkel i Verdens Gang 25. april 1953:

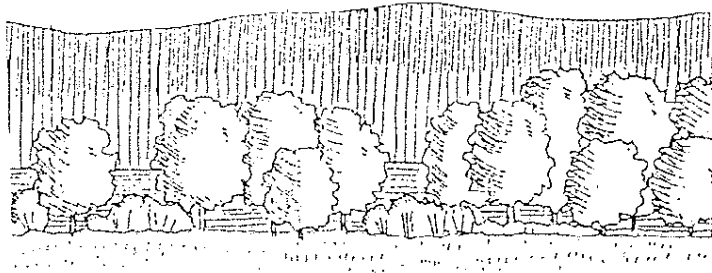
"Tett ved veien i bakken opp mot Nes står en klynge av fire, praktfulle, sammenvokste eiketrær. På avstand ser de ut som ett tre, så harmonisk avstemt er de... De tar seg ypperlig ut mot en solfallshimmel med drivende skyer. Da blir de et bilde på evigheten i tiden...."

Etter at kongeeikene er passert, tar det snart av en smal grusvei nordover mot Dausjøen. Denne fører til noen av Maridalens fineste områder. Først passeres en storvokst, vakker bjørkehage som vokser på begge sider av veien. Bjørkehagene er typiske eksempler på gammel kulturmark, og de er attraktive elementer i landskapet.

Ved enden av bjørkehagen åpner landskapet seg til et middels stort landskapsrom avgrenset av myke skogkanter med stort løvtreinnslag. I øst danner bergveggen langs Skarselva en markert kant. Om denne skriver Christophersen (1957):

"På østsiden av Skarselva hever bergveggen seg steit opp, det vildeste parti i all Maridalens ynde. Den korte elvestubben mellom Dausjøen og Maridalsvannet er både romantisk og omskiftelig. Først er elveløpet trangt og vilt, som en typisk fløtningselv langt inne i Nordmarka. Men lenger nede renner den vesle elven stilt som en dansk å."

Syd i landskapsrommet er det en åpning der Maridalsvannet kan skimtes. Horisontlinjene er slake og jevne, men brytes i syd av NIVA-bygget som opptrer som et kontrasterende element og et landemerke i stor skala som folk kan orientere seg etter. Det er langt borte og har dermed liten styrke.

48

Neskroken er fellesnavnet på hele dette området mellom Nes og Dausjøen. Her ligger det i dag seks småbruk som alle har vært husmannsplasser under Nes gård. Området skiller seg klart ut som et eget distrikt. Det som særpreger dette landskapsrommet er husmannsplassene. Her ligger fire plasser, Bakken, Brenners, Vestby og Sittpå spredt i landskapet. Hver plass består av tre til fem små rødmalte hus. Gjentakelsen av disse små, ensartete husgrupper gir landskapsbildet en balansert og harmonisk oppbygging.

Plassen Sittpå, med sitt store fine tuntre, utgjør midtpunktet i landskapsrommet. Veien går gjennom tunet og deler plassen i to. I gamle dager gikk en vintervei mellom Kristiania og Hadeland forbi Sittpå. Plassen har fått navnet sitt fordi der kunne kjørekaren sette seg på lasset igjen enten han hadde kommet oppover bakken fra Dausjøen eller opp bakken fra Maridalsvannet. (Christophersen 1957).

Kulturlandskapet i landskapsrommet er i mindre skala enn rundt Maridalsvannet. I kanten av jordene finnes gammel kulturmark med rester av slåtteenger og hager, og landskapet virker typisk for tidligere tiders jordbruk. Husmannsplassenes opprinnelige preg og tradisjonelle plassering på relativt marginal mark forteller om den gamle sosiale og økonomiske strukturen. Plassene hørte under Nes gård som selv ligger med store jorder utover noen av de fineste leirslettene mot Maridalsvannet.

Det småskalapregete jordbrukslandskapet sammen med husmannsplassenes opprinnelige preg og plassering gir området en meget stor historisk dybde.

Veien videre nordover mot Dausjøen går først et par hundre meter gjennom tett skog, noe som får den reisende til å føle seg langt utenfor alfarvei. Helt inn mot Dausjøen ligger så de to små husmannsplassene Vårnhus og Nordby i et lite landskapsrom som med rette kan kalles "Maridalens perle". De små røde husene ligger omgitt av små åkerlapper, oppstikkende bergknauser med beitepreg og rester av slåtteenger. Landskapet er rolig og harmonisk, men likevel variert på grunn av småskalapreget. På et slikt sted føles storbyen milevis unna.

Nord for Vårnhus og Nordby ligger Dausjøen. Denne innsjøen har en helt annen karakter enn Maridalsvannet. Landskapsformene langs vannkantene er mer dramatiske med tildels bratte flåg og fjellsider. Barskogen står tett langs bredden og lukker igjen landskapsrommet.

Dausjøen er en vakker innsjø, men den virker ikke så innbydende som Maridalsvannet. De delvis bratte terrengformene og de tette mørke granveggene langs øst- og vestsiden gir landskapet et preg av spenning og kontrast mer enn harmoni og ro. Christophersen (1957) beskriver Dausjøen som "Maridalens skjulte hjerte som pumper Nordmarkas livgivende vann ned i Maridalsvannet."

Etter å ha hilst på dette "skjulte hjertet" i Maridalen går ferden tilbake til Greveveien, som følges videre mot Sander. Dette området byr på store kvaliteter, først og fremst på grunn av det store innslaget av edle løvtrær, særlig ask. Langs flere bekkedrag krysser vegetasjonsbelter jordene. Disse deler opp landskapet og gir det spenning og variasjon. Det store innslaget av løvtrær gir et meget frodig preg av stor estetisk verdi.

Tunet på Sander ligger dominerende i landskapet, med god utsikt over Maridalsvannet. Sander er en av de første gårdene som ble ryddet i Maridalen. Drengestua er gårdens eldste bygning. Denne har en gårds klokke på gavlen som gir den et karakteristisk preg.

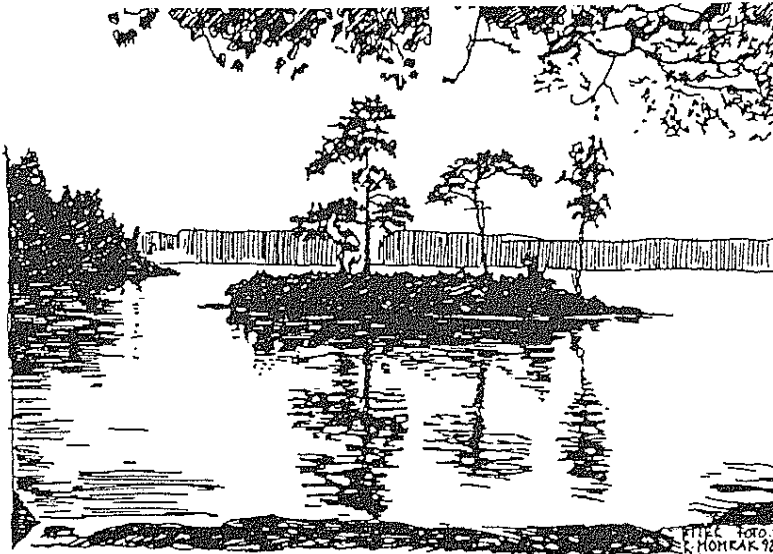
Her på Sander finnes det også mindre områder med gammel kulturmark. Det store innslaget av ask i en beitehage gir denne en sjelden utforming. På gården holdes det flere hester som utgjør et attraktivt innslag i landskapet, samtidig som de er med på å holde noe av beitepreget vedlike. Dette er medvirkende til å sette området rundt Sander i en særstilling.

I begynnelsen av 1800-tallet hadde gården hele syv husmannsplasser og var en av de største gårdene i Maridalen (Jahnsen 1972c). Det var nok ikke tilfeldig at Maridalsvannet tidligere ble kalt Sander Sjø. Den gamle sosiale strukturen setter fremdeles sitt preg på landskapet. Husmannsplasser og rester etter slike plasser ligger i utkantene av jordene og setter området i et sosialhistorisk perspektiv.

Fra Sander går veien videre nordover langs Greveveien gjennom en tett, mørk granskog som ikke byr på så store opplevelsesmuligheter sett fra veibanen. I knutepunktet ved Movannsbekken følges så Sandermosveien vestover forbi Enga og ned til Maridalsveien.

Langs Maridalsveien går ferden mot Skar gjennom et vekslende, halvåpent jord- og skogbrukslandskap, ikke så ulikt landskapet lenger syd i dalen. Likevel har dalføret endret karakter, og omgivelsene her i nord gir et helt annet inntrykk på den reisende. Landskapsrommet er betydelig smalere sammenliknet med det åpne vennlige landskapsrommet i syd. Horisontlinjene ligger nærmere hverandre og

52

landskapet virker mer lukket.

Landskapsopplevelsen er mindre intens og variasjonsrik fordi innslaget av vann mangler. Skarselva renner riktignok i dalbunnen vest for veien, men den er omgitt av tett, frodig løvskog og krattvegetasjon.

I nord danner "Skarsalpene" fondveggen i Maridalens dalføre. De høye, bratte kollene danner en markert avslutning på landskapsrommet. Mellomkollen som er høyest, når hele 546 m over havet. Det er nok dette området som på 1800 tallet gjorde et sterkt inntrykk på Herre (1947):

"Når man lar seg sette over vannet fra Brekke i Maridalen, er man snart inne i de villeste fjelltrakter som finnes rundt Christiania i en avstand av seks, åtte mil."

I øst reiser Vaggesteins kollen seg mot himmelen. Gregersen (1948) vandret samme veien tidlig i dette århundre:

"Vi gikk hurtig videre henimot Skar. Vaggestenskollens bratte skrenter tindret i det klare sollyset."

På Vaggesteinskollen har skogvesenet lagt ut et skogreservat. Dersom man har mot på å forsere de bratte bakkene, vil dette området by på sterke inntrykk og stemninger. Størrelsen på reservatet er bare 720 mål. Men likevel er det en opplevelse å vandre i denne skogen. Ryvarden (1985) forteller om reservatets særegenhet:

"Det er noen få merker etter tidligere hogst, men ellers er skogen overlatt til seg selv og naturens egne krefter. Storstammene og mørk granskog veksler med flåg og lysåpne partier på sørsiden med en praktfull utsikt over den fagre Maridal. Først når de gamle kjempene faller, enten ved vind eller soppangrep, faller det lys ned på skogbunnen og unge krefter kan slippe til. Stammene ligger på kryss og tvers og danner et eldorado for dyr som liker å holde seg litt i det skjulte. De mange døde trærne er også livsnødvendige steder for hullrugere som

hakkespetter, meiser og svarthvit fluesnapper for å nevne noen. Inne i granskogen er bunnfloraen nokså enstonig med blåbær og mose. Det svake lyset som faller inn mellom det tette baret er så dårlig at det knapt er andre som kan makte å leve her i dette skyggelandet. Langs myr og sig blir det imidlertid rikere, og spesielt på vestsiden av skogreservatet er det en fin flora med en del varmekjære urter som klorer seg fast sammen med ask, lønn og alm."

Ryvarden forteller videre om det rike dyrelivet her i skogreservatet. Naturskogen gir rom for stor variasjonsrikdom og mange økologiske nisjer. Helt spesielt for området er noen svært sjeldne sopper som bare etablere seg på riktig gamle trær.

Den sterke opplevelsen av uberørthet står sentralt ved en vendring på Vaggesteinskollen. Skogområdet er et typisk eksempel på den landskapstypen som er skildret i gamle eventyr, sagn og skildringer. Johannes Dahl skriver i sin bok "Nordmarka" (1942) om den spesielle følelsen det er å komme til en slik skog som oppfylte alle hans forventninger:

"Jeg fikk straks en følelse av å være hjemme, for alt var slik jeg hadde drømt. Det var liksom jeg kjente alt sammen før.... En følte seg nærmere gamle tider med eventyr og sagn om underlige hendelser i skogen."

Ferden sydoover fra Skar følger Gamle Maridalsvei. Veien er enkelte steder flankert av gamle trekker og

55

steingjerder, og har i stor grad preg av en gammel bygdevei. Steingjerdene er imidlertid ikke lette å få øye på fordi de de fleste steder er dekket av krattvegetasjon.

Tuftene etter gamle Turter gård er verdt en stopp. Husene her ble revet i 1971 av hensyn til drikkevannsrestriksjonene. Hovedbygningen var oppført i år 1835 i ren empire-stil. I dag ligger området som en åpen plett i skogen. Store asker og frittstilte hagegraner markerer tunet, og jordene ligger som åpne flater sydover. De mange store frittstilte trærne gir området et parkpreg.

Gårdens gamle beitehage er kjennetegnet ved en flott og karakteristisk stuvet bjørk som har vært brukt til lauving i gamle dager. Bjørka ble topphogd eller "hamlet" da den var ung, og gjennom langvarig skjæring av unge skudd har den utviklet sin karakteristiske "kandelaberform". Trærne på Turter står igjen som landemerker i liten skala, og som symboler på tidligere tiders bosetting.

Veien sydover dukker igjen inn i skogen, og landskapet åpner seg ikke ordentlig igjen før ved en rasteplass ovenfor Hammeren. Rasteplassen er omgitt av en velstelt, lysåpen bjørkehage med en fin utforming som virkelig innbyr til en rast.

Dette er et av Maridalens fineste utsiktspunkter. Dalen ligger åpen og vennlig foran den reisende. Det vide panoramautsynet over det glitrende vannet,

jordene omkring og de jevne skogkledte åsryggene gir et storslagent inntrykk.

Denne bjørkehagen med utsikt over "den fagre Maridal" er siste stopp på reisen. Herfra går turen tilbake til byen som skimtes syd i horisonten.

Artikkelen er hentet fra Lise Øklands hovedoppgave ved NLH, og er tatt inn med tillatelse fra forfatteren, red.

KULISSER I ET KULTURLANDSKAP

RANDI OPPEDAL

St. Margaretha-kirken er trolig oppført rundt 1250, viet til den hellige Margaretha av Antiokia. Hun var en av fjorten nødhjelpere folk kunne vende seg til i trengselstider. Selv om martyren Margaretha nektet å inngå ekteskap, regnes hun som de gifte kvinners skytshelgen. Margaretha ga navn til både kirken, dalen og vannet nord for Kjelsås i Oslo.

Maridalen, også nevnt Martedal, er ett av flere kirkesogn i Aker. Hovedsognekirken er fortsatt i bruk; Gamle Aker kirke må ha blitt bygd en gang på 1100-tallet. I 1335 ble Maridalen med Margarethakirken lagt inn under Mariakirken i Oslo. Bare femten år senere lå gudshuset i dalen nærmest forlatt. Brorparten av sognebarna var borte.

I året 1400 finner vi det første kjente dokument der Margarethakirken er nevnt. Det er dens prestegård som omtales, og det er grunn til å tro at både kirkebygg og gård er i forfall. Biskop Eystein bygsler bort prestegården til Ogmund bonde på Grefsen og anviser hvordan han ønsker at gården skal bygges opp igjen.

Maridalen var folketom i århundrene etter, men det er sansynlig at Margarethakirken likevel var i bruk. En kunne ikke bare la hellige hus stå.

Etter reformasjonen i 1536 ble bruken minimal. Den begrenset seg til tredjedag jul, påske og pinse. Siste gudstjeneste skal ha funnet sted tredje pinsedag 1643.

Siden tæret tiden på den ikke altfor solide steinbygningen. Margarethakirken ble gradvis ruin. Det knytter seg mange fantasifulle folkesagn til restene av kirkebygget. En av de mest troverdige forklaringene på det kraftige forfallet henger sammen med beretninger om lys og lynild. Sannsynligheten for at kirken ble rammet av et voldsomt lynnedslag er stor, men folkeminnet har vevd mange mytiske tråder inn i begrunnelsene for Margarethakirkens medtatte tilstand.

Det ble forøvrig tradisjon å tenne lys i ruinen for "at syge Mennesker eller Kreaturer derved blive helbredede".

Andre skal "hver Julenat" til langt inn på 1800-tallet ha ofret "brændende Kjærter i kirkeruinen i Maridal for farefri reise over de milevide skoge". Lysskikken ble siden holdt i hevd blant Maridøler og folket på Kirkeby gård opp gjennom vårt hundreår.

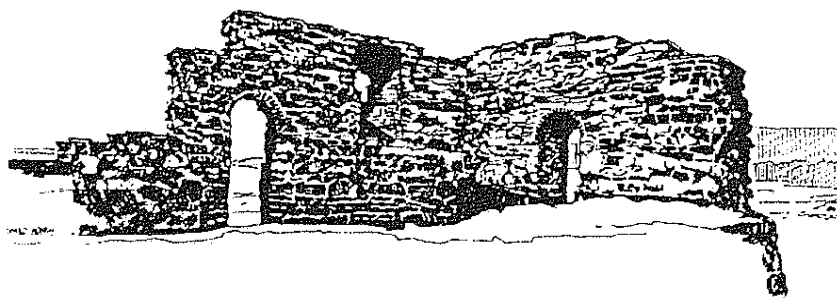
Nedre Kirkeby gård står i en særstilling blant Maridalsgårdene. Ruinen av Margarethakirken ligger nærmest i gårdstunet, og Kirkeby er trolig like gammel som kirken selv. I middelalderen var sannsynligvis dette prestegård i dalen, etter opplysningene i biskop Eysteins jordebok fra 1400 å

dømme.

Under sitt nåværende navn finner vi gården første gang i en kirkegodsfortegnelse for Oslo i året 1547.

Det kan sies mye om Kirkeby. Flere kilder gir inngående beskrivelser av gården. Driftige og matnyttige må de i allefall ha vært, gårdens beboere, ettersom de fant på å bygge potetkjeller over Margarethakirkens kor. Potene måtte imidlertid finne annet oppholdsted etter at kirkeruinen ble restaurert i 1930-åra.

En av årsakene til at vi har så god kjennskap til restene av steinkirken, er små og store kunstneres dragning til stedet. Rundt 1840 trekker kultureliten ut i naturen. Tiden står i nasjonalromantikkens tegn. Og stiene til Maridalen følges på leting etter spor fra fortiden.

Wergeland var her. Asbjørnsen skal ha vært her - uten Moe. Andre kom med skisseblokk for å forevige dalen, og især kirkeruinen. En slik fortidslevning er unektelig omspunnet av mystikk. Dermed hadde inspirasjonen de beste forutsetninger for å ta bolig i kunstnersjelene.

Den siste kjente tegning er fra 1823 og er gjort av professor Gregers Fougner Lundh. Senere fant en større som J.C.Dahl veien til Maridalen. Han holdt hus på Kirkeby i tre dager i 1844 og laget flere akvareller av gård og ruin. Selv Edvard Munch kom til stedet i 1882 for å tegne. Det samme gjorde mange andre.

I ettertid er det mye å hente gjennom den kunstneriske aktiviteten i Maridalen. De ulike gjengivelsene av kirkeruinen viser forfallet gjennom forrige århundre. At kulturpersonligheter søkte dalen dengang er også viktig for Maridølenes selvfølelse i våre dager.

Da Carl Fredrik Engelstad skrev sin middelaldertrilogi for oppføring i den gamle kirkeruinen, ga han også Maridalen en ny, viktig rolle som kulturformidler.

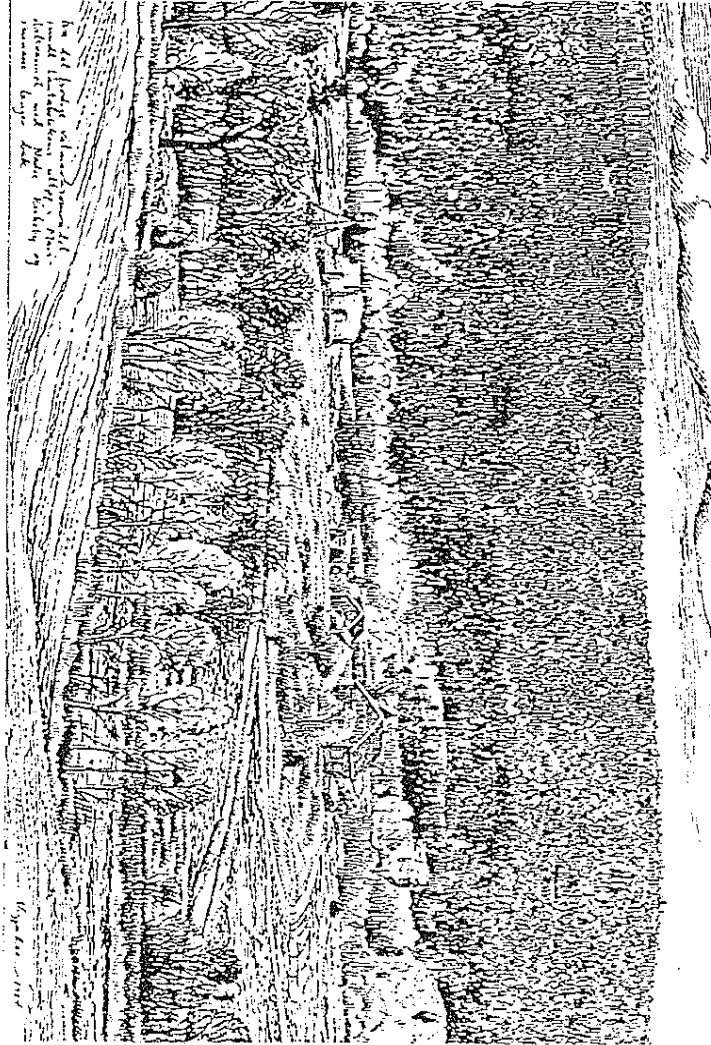
VINTERERLA

OLE ROGER LINDÅS

På vandring langs elver og større bekker i Maridalen kan du treffe på en fugl som likner svært mye på ei linerle, men med èn vesentlig forskjell: fuglen er skarpt gul på farge. Bare de færreste har sett denne fuglearten, da den er nokså sjelden og dertil svært sky. I Maridalen hekker den imidlertid flere steder.

Vintererla er en relativt ny hekkefugl i Norge. Første hekkefunn ble gjort i 1919, og i Sverige ble første hekkefunn gjort i 1916. Viktigste deler av vintererlas utbredelsesområde omfatter Asia, Sør - og Mellom - Europa. I Norge hekker den nå sparsomt i det sentrale Østlandsområdet nord til Lillehammer. Enkelte hekkefunn er gjort nord til Finnmark.

Grunnen til at fuglen har fått navnet vintererle er at en del observasjoner blir gjort om vinteren. Dette kommer av at enkelte overvintrer i Norge, men mesteparten av bestanden trekker til sørligere breddegrader om vinteren. Et bedre navn er nok det svenske "forserle", siden fuglen ofte bygger reiret i nærheten av en foss. En fordel med denne reirplasseringa kan være at fosseduren overdøver lydene fra reiret, slik at faren for at reiret skal bli oppdaga av predatorer blir mindre. Vintererla lever hovedsaklig av insekter og små krepser som den finner i vannkanten.

63

Vintererla oppdages ofte på grunn av sin karakteristiske låt. Låten likner mye på linerlas, men er mer metallisk og mer gjennomtrengende. Det må den trolig være for at fuglene skal høre hverandre gjennom lyden fra fosser og stryk. Også fossefall, som i låglandet i Norge stort sett lever i samme habitattype som vintererla, har en svært gjennomtrengende låt.

Vintererla sees så godt som utelukkende i umiddelbar nærhet av vassdrag. En art som den av utseende kan forveksles med er gulerle. Denne er langt vanligere enn vintererle, men den finnes mest på myr, eng og grasmark. Et viktig kjennetegn bortsett fra forskjellige leveområder er at vintererla har svært lang stjørt, og den vipper konstant på stjerten mens den sitter på bakken.

Vintererla er et eksempel på en art som øker sitt utbredelsesområde. Årsaka til dette kan være miljømessige forandringer i det nye utbredelsesområdet. Ei mulig årsak til ekspansjonen kan være at mange vassdrag har blitt mer næringsrike som følge av endra driftsmetoder i landbruk og skogbruk og utslipp fra bebyggelse og industri. Vintererla finnes da også først og fremst i de mer næringsrike vassdraga.

EN NYOPPDAGET BYGDEBORG VED MARIDALSVANNET

KJELLAUG HOV

Høsten 1991 kom det en melding om en bygdeborg på østsida av Maridalsvatnet i Oslo kommune. Borgen var helt ukjent fra før. Ved besøk på stedet ble det klart at det virkelig var en ekte bygdeborg.

Interessen for bygdeborger har opptatt både leg og lærd opp gjennom tidene. Selv om interessen har vært stor, har de likevel i svært liten grad blitt undersøkt arkeologisk. I Norge er det ingen som er fullstendig arkeologisk undersøkt.

Funn fra mindre undersøkelser innen selve borgområdet har gitt dateringer til romertid/folkevandringstid, men det er likevel mangel på gjenstander som har preget de arkeologiske undersøkelsene.

C-14 prøver fra 7 bygdeborger i Södermanland, Sverige har støtte teorien om tilblivelse på overgangen romertid/folkevandringstid. Senere er de ombygd og brukt til forskjellige tider. Fosfatprøver som ble tatt viste høye verdier. Dette burde bevise lang tids bruk.

Undersøkelse av murene på bygdeborgen på Hunn, Østfold har vist spor av treverk. Dette er tolket som palisade, dvs at tettstilte, spisse tømmerstokker har

kommet i tillegg til den synlige muren. Stokkene er tenkt plassert på skrå med spissen utover og har gjort borgen vanskelig å innta.

Borgenes funksjon har fått ulike tolkninger.

En teori er at de har tjent som tilfluktsborg for en bygds befolkning i ufredstider. Problemet med tilgang på vann er ofte diskutert.

Teorien om forsvarsborg er imøtegått av flere. Pil og bue er de eneste brukbare våpen til fjernkamp. Rekkevidden er neppe større enn 100-150 m. Håndstein som våpen har en rekkevidde på 50 m.

En annen teori er at de er kontrollposter ved en ferdselsvei.

Vår borg ved Maridalsvatnet ligger ved en viktig ferdselsvei som har gått mellom Nittedal og Maridal og kan derfor godt gå inn i kategorien veiborg.

En tredje teori går på at borgene er markeringer territorier og at det også kan markere grenser. Slik er det også med vår borg ved Maridalsvatnet. Den ligger i tidligere Vestre Aker sogn og på gården Sanders grunn. Kringlebekken ca 125 m øst for borgen er grensen mellom Vestre Aker og Østre Aker.

I Akershus og Oslo er det kjent ca 35 bygdeborger; i Vestfold er antallet ca 45 og Østfold har 71 bygdeborger som er kjent pr dato. Borgene viser en

jevn, ofte regelmessig spredning i landskapet som fører tanken til en betegnelse som "et beskyttelsesnett", noe som kan vitne om godt organiserte samfunn.

Det høye antallet og den regelmessige spredningen kan tyde på at de er anlagt over et langt tidsrom. Borgenens funksjon kan også ha forandret seg under denne prosessen.

Til forskjell fra den jevne spredningen som sees i Østfold, Vestfold og store deler av Akershus, viser Oslo's nabokommuner Asker og Bærum i vest og Skedsmo i øst et mønster der bygdeborgene er samlet i grupper. På Kolsåstoppen i Bærum ligger det hele 4 borger, på Skaugumåsen i Asker er det 2 og med en tredje på sydsida av Semsvatnet og 3 bygdeborger finnes nær hverandre i Skedsmo.

Kan det tenkes at det er flere i området rundt Grefsenkollen/Solemskogen? Langs Midtoddveien som går fra Kjelsås til borgen ved Maridalsvatnet er det mange bergkoller som er gode emner for bygdeborg.

I dette området finnes også navnet Trollhaug på en bergkulle. For å gi en forklaring på et fenomen de ikke har forstått har folk ofte gitt borgene navn som går på troll og røvere.

Bygdeborger blir identifisert ved murene. Borgen ved Maridalsvatnet har svært kraftige murer og er lett og

se. Den har likevel vært ukjent som fornminne helt til nylig og dette i et populært turområde for hele Oslo's befolkning. Det skulle være mulig å finne flere.

Kjellaug Hov er konsulent ved Universitetets Oldsaksamling, artikkelen er hentet fra "Nicolay", arkeologisk tidsskrift, og er tatt inn her med tillatelse fra redaksjonen, red.

68

ÅRSMØTEINNKALLELSE

Til medlemmene, innkalling til årsmøte 1993.

Tid: 30. november 1993, kl. 19.00

Sted: Kirkestuen på Nordberg, Kringsjågrende 1,
fløyen på Nordberg Kirke.

Forslag til dagsorden på årsmøtet:

1. Valg av dirigent
2. Godkjenning av innkalling
3. Godkjenning av dagsorden
4. Årsberetning
5. Regnskap
6. Innkomne forslag:
 - a. Kjøp av andelsbrev i Maridalen Velhus
 - b. Endring av vedtektene til Maridalsspillet tilbake til gammel ordning med samarbeid mellom Maridalens Venner og Markautvalget (bryte samarbeidet med BUL)
7. Fastsettelse av kontigent for 1994
8. Valg

69

Servering av kaffe og kaker, kulturinnslag under kaffen. Olav Momyr holder foredrag; "Tilgroing av plasser i Marka".

Vel møtt, hilsen styret.

ÅRSMELDING FOR MARIDALENS VENNER 1993**1. Styret i 1993**

Leder, Tor Øystein Olsen
Grefsenvn. 66, 0487 Oslo,
Tlf 22154705

Nestleder, Anne Hestdalen
Øvre Vaggstein gård, 0890 Oslo,
Tlf 22231169

Kasserer, Ronny Melle
Sørbråtvn. 23, 0891 Oslo,
Tlf 22237703

Sekretær, Sten Yngve Solberg
Ammerudgrenda 172, 0960 Oslo,
Tlf 22259149

Styremedlem, Øivind Øiestad
Nedre Stabburvn. 6B, 0873 Oslo,
Tlf 22230734

Styremedlem, Inger Thaugland
Sørbråtvn. 70 B, 0891 Oslo,
Tlf 22238964

Styremedlem, Geir Erik Berge
Havnabakken 18B, 0874 Oslo,
Tlf 22239855

71

Varamedlem, Hanne Berg
Løvenskioldsgt. 19B, 0260 Oslo,
Tlf 2255017

Varamedlem, Inger Lise Lørenskogen
Movatn, 0891 Oslo,
Tlf 22236034

Varamedlem, Grethe Wiens
Nordbergvn. 25, 0875 Oslo,
Tlf 22183807

Varamedlem, Trond Herland
Kroken 3, 0891 Oslo,
Tlf 22234967

2. Andre tillitsverv

Revisorer, Tore Brodin, Inger Johanne Kasa

Valgkomite, Reidar Otto Ullevaalsseter, Johan
Stang, Ivar Bakke

3. Hovedoppgaver for foreningen dette år

a. Øke kunnskapsmengden om landskapspleie og kulturlandskap generelt og om Maridalen som typisk skogsbygd spesielt. Økt kompetanse som er allmendannende og øker forståelsen for vår nasjonale kulturarv, er en forutsetning dersom vi skal være med i forvaltningen av dalen som likeverdige deltakere sammen med offentlig miljøforvaltning.

b. Maridalsspillet som ble sett av 2.500 betalende fordelt på 10 forestillinger er vår viktigste måte å markedsføre dalen som Norges representant for en typisk skogsbygd.

Spillet fikk førstesideoppslag med fargebilde i Aftenposten, der kobling spill og Maridalens kvaliteter kom fint fram. Aftenposten fulgte opp med helsidereportasje 15. juli, Klassekampen hadde en to siders artikkel og NRK viste programmet "Maridalen - et levende landskap" i serien "Hus og landskap i Norge", 7. september. Olsokfeiringen er også blitt tradisjon.

c. Vise landskapspleie i praksis. Maridalens Venner har adoptert blomsterenga rundt Kirkeruinene og tangen på Låkeberget for å verne om deler av vår kulturhistorie. Vi har gjennomført intensiv/ekstensiv skjøtsel med rydding, slått og dels raking.

d. Bindeledd mellom offentlig miljøforvaltning og Maridalens beboere. Maridalens befolkning må stå sentralt i forvaltningen av dalen dersom Maridalen skal bevare sin status som et internasjonalt verneverdig kukturlandskap.

4. Styremøter

Det er avholdt 5 styremøter i løpet av året.

5. Maridalsspillet

Etter ett års samarbeid med BUL og Markautvalget, har vi gått tilbake til gammel ordning og samarbeider kun med Markautvalget. Følgende har representert Maridalens Venner:

Hanne Berg, leder
Ivar Bakke, arrangement
Ragnild Noer, markedsføring
Grethe Flood, vara

Det vises ellers til egen årsberetning for maridalsspillet.

Servering etter forestillingene av Markastuene. Galleriutstilling i Maridalen Kapell ved Karen Forberg og Autigona Oena. Statsråd Gudmund Hernes åpnet spillet.

6. Årsskrift

Tema for årsskriftet er kulturlandskap, Sten Yngve Solberg er ansvarlig redaktør.

7. Olsok

I samarbeid med Maridalen menighetsråd, Nordberg menighet og Bjørnholt, ble også Olsok 1993 markert i Kirkeruinene i Maridalen. Det beste fra vår nasjonale kulturarv ble demonstrert: Rømmegrøt og spekemat fra nordmarksplassen Bjørnholt, slått og raking av bønder i dalen, hester med høyvogn, felespill ved Knut Trøen, trekkspill ved Kåre Limseth, folkedansere

og Olsokgudstjeneste ved sogneprest Jørgen Karlsen. Tor Øystein Olsen avsluttet med et kåseri. Ca 500 deltok.

8. Pinsegudstjeneste

3. pinsedag var siste offisielle gudstjeneste i St. Margarethakirken. 2. pinsedag 1993 var 350 års markering av dette. Prost Tor Gøsta Halm holdt prostigudstjeneste (Vestre Aker) for ca 500 mennsker. Kikutstua sto for servering av rømmegrøt og spekemat. 100 mennesker deltok på rusletur til Neskroken ledet av Tor Øystein Olsen. Fint innslag i Kveldsnytt ved Olav Gran Olson der han også fikk fram Maridalens plass i vår kulturhistorie.

9. Akerselvdagen 6. mai

"Akerselva mot år 2000" sto som arrangør. Vi hadde stand ved Oset. Hest med kjerre, skuespillere, Maridalstroll og prinsessa vandret nedover langs Akerselva.

10. Styrket samarbeide med Markakulturen

Markastuene har stått for serveringen under Maridalspillet, pinse og Olsokarrangementene. Hanne Berg og Tor Øystein Olsen deltok på julemøtet til Nordmarken Vel 9. desember 1992. 9. september var det et fellesmøte mellom Oslo og Omland Friluftsråd, Nordmarken Vel og Maridalens Venner i Martinhytta. Tema var "Fastboende i marka og kulturlandskap".

11. Golfbanesaken

Plan og bygningsetaten i Oslo kommune sendte i mars ut et høringsutkast med forslag til golfbaner i Oslo. Maridalen var et sentralt forslag til 18 hulls golfbane i Oslo. Maridalens Venner protesterte over en hel side i Aftenposten Weekend 21. april. Vi sendte høringsuttalelser sammen med Oslo og Omegn Friluftsråd. Det konkluderes med at utkastet faglig sett er meget svakt og at golfbane i Maridalen er helt uaktuelt. OOT anbefaler at etaten trekker utkastet tilbake.

12. Sandermosen stasjon

Aftenposten meldte 20. oktober at NSB ønsker at Sandermosen stasjon skal rives fordi den er skjemmende for OL-94. Byantikvaren protesterte i samme avis. Maridalens Venner vil på det sterkeste fordømme en slik riving. Stasjonen er tiltenkt en mulig sentral rolle i verneplanutkastet for dalen.

13. Urnelund i Maridalen

Plan og bygningsetaten i Oslo kommune har sendt ut et høringsutkast angående gravplasser i Oslo. Maridalens Venner er svært positive til urnelund i tilknytning til Maridalen Kapell. En slik urnelund vil berike kulturlandskapet i Maridalen.

14. Verneplanen

Planen er ennå ikke offisielt godkjent av Direktoratet for Naturforvaltning for ekstern høring. Vi ser fram til utkastet i spenning.

15.Skjøtsel i dalen

Maridalens Venner i samarbeide med bønder i dalen, gjennomførte gammeldags slått med raking på Kirkeruinen på Olsok. Maridalens Venner fulgte opp med slått, tynning av kratt og noe raking rundt ruinen og på åkertangen på Låkeberget. Hensikten er å få fram tidligere tiders vegetasjon for å vise århundreders samspill mellom menneske/ljå/beite/natur. Resultatet vil bli en vakker blomstereng som viser spor av våre kulturelle røtter, vår nasjonale kulturarv.

16.Medlemskap i OOF

Vi er betalende medlem av Oslo og Omegn Friluftsråd. Kontigenten er 2.500 kr pr år. Vi deltar aktivt på møter i OOF.

17.Befaringer

26. juli deltok Tor Øystein Olsen på befaring på Kirkeruinen sammen med byantikvar Hans Jakob Hansteen og Kjell Sandås fra Miljøetaten. 8. oktober var han også på tur i Maridalen sammen med botaniker Stein Flatby, fylkesmannen i Oslo og Akershus.

18. Andre arrangementer

3. desember 1992 var det møte i anledning friluftslivets år i Oslo kommune. 21. januar 1993 var det møte med Skiforeningen angående profilering av Maridalsspillet. 4. mai viste lederen lysbilder i Solemskogen Vel. 22. mai var det fellesarrangement med Kikutstua. Lederen guidet ca 20 personer rundt Maridalsvannet og inn til Kikut. Karen Forberg åpnet galleriutstilling på Kikut. Motivene var hentet fra Marka og Maridalen.

7. juni viste lederen lysbilder for Koll-veteran. 8. juni besøkte lederen Tåsen skole. Informasjonsmøte for lærerne og en times undervisning for en 7. klasse. 17. juni ledet lederen en sykkeltur med samme 7. klasse samt foreldre inn til Neskroken. 15. august informerte lederen om kulturlandskap på Bondelagets "Åpen Gård" i Sørkedalen.

6, 11 og 20. oktober kåserte lederen om kulturlandskapsproblematikk for lærere i Oslo og Akershus i regi av Statens Utdanningskontor. 11. oktober viste lederen lysbilder for Nordberg Lions. 14. oktober deltok lederen i diskusjon omkring utarbeidelse av nye læreplaner for Norsk Reiselivsskole.

PROTOKOLL FRA ÅRSMØTET 1992

Årsmøtet til Maridalens Venner ble også i år holdt i Kirkestuen på Nordberg. Tor Øystein Olsen ønsket velkommen, og Johan Stang ble valgt til dirigent. Alf Malland sto for det kunstneriske innslaget under møtet.

1. Godkjenning av innkallingen

Innkalling og dagsorden ble godkjent. Ragnild Noer ble valgt til referent, og Grethe Wiens og Ivar Bakke ble valgt til tellekorps.

2. Årsberetningen

Årsberetningen til Maridalens Venner ble godkjent uten endringer.

Årsberetningen for Maridalsspillet ble også gjennomgått. Under punktet økonomi ble overskuddet rettet fra 66.615 kr til 66.573 kr.

Det ble opplyst at samarbeidet med BUL om Maridalsspillet var opphørt, og at BUL skriftlig hadde gitt beskjed om at de trakk seg ut. Det står nå i vedtektene at BUL skal delta i styret i Maridalsspillet. Styret i Maridalens Venner fikk fullmakt til å finne en interimsordning inntil vedtektene er endret.

Med disse merknadene ble årsmeldingen for Maridalsspillet godkjent.

3. Regnskap for Maridalens Venner

Ronny Melle redegjorde for regnskapet. Det ble uttrykt ønske om at antall betalende medlemmer ble ført opp i regnskapet eller årsmeldingen.

Tor Øystein Olsen tok opp spørsmålet om å bruke endel av beholdningen til å trykke opp igjen Maridalsboka fra 1972. Det kom ikke merknader til dette. Regnskapet ble godkjent.

4. Regnskap for Maridalsspillet

Nancy Henriksen redegjorde for regnskapet for Maridalsspillet. Regnskapet ble godkjent.

5. Innkomne forslag

Det ble spurt om Maridalens Venner har et billedarkiv. Inger Thaugland opplyste at hun har et eget billedarkiv som også er tilgjengelig for foreninga. Det ble foreslått at styret burde arbeide for å skaffe et eget arkiv med bilder fra aktivitetene til Maridalens Venner m.m.

6. Valg

Johan Stang redegjorde for valgkomiteens forslag. Som nytt styre foreslo valgkomiteen:

Tor Øystein Olsen, ikke på valg
Sten Yngve Solberg, ikke på valg

80

Ronny Melle, ikke på valg
Geir Erik Berge, gjenvalg for 2 år
Øivind Øiestad, ny, valgt for 1 år
Anne Hestdalen, ny, valgt for 2 år
Inger Thaugland, ny, valgt for 2 år

Foreslåtte vararepresentanter:

Trond Herland, valgt for 1 år
Inger Lise Lørenskogen, valgt for 1 år
Grethe Wiens, ny, valgt for 1 år
Hanne Berg, ny, valgt for 1 år

Kandidater til valgkomiteen:

Reidar Otto Ullevaalsseter, gjenvalg
Johan Stang, gjenvalg
Ivar Bakke, ny

Kandidater til revisorverv:

Tore Brodin, gjenvalg
Inger Johanne Kasa, gjenvalg

Samtlige foreslåtte ble enstemming valgt.
Leder i Maridalens Venner, Tor Øystein Olsen
overrakte blomster til Johan Stang, Ivar Bakke, Arnt
Myrvoll, Grethe Wiens, Sten Yngve Solberg, Inger
Noer og Hanne Berg som takk for god innsats i året
som gikk.

6. januar 1993, Ragnild Noer, referent

81

MARIDALENS VENNER 1992.

REGNSKAPSÅRET 7. NOYEMBER 1991 - 5. NOYEMBER 1992.

	<u>INNTEKTER</u>	<u>UTGIFTER</u>
Kontingenter	Kr. 27.220,-	
Renter Kreditkassen	Kr. 39,62	
Renter Postsparebanken	Kr. 15,47	
Renter Sparebanken Nor	Kr. 5.121,-	
Renter Postgiro	Kr. 474,73	
Gaver/Bidrag	Kr. 393,50	
Arsskrift		Kr. 18.595,-
Porto, rekvisita, Medl. service		Kr. 6.325,50
Gaver o.l.		Kr. 5.915,60
Høter og tilstelninger		Kr. 3.365,80
Tidsskrifter		Kr. 1.132,-
Sum	Kr. 33.264,32	Kr. 35.333,90
<u>Underskudd 1992</u>	<u>Kr. 2.069,58</u>	
Sum	Kr. 35.333,90	Kr. 35.333,90
	=====	=====

Spesifikasjon av beholdning:

Kasse	Kr. 2.552,80
Postgiro	Kr. 2.065,44
Postsparebanken	Kr. 354,47
Kreditkassen	Kr. 283,37
Sparebanken Nor	Kr. 60.453,40
Sum Beholdning	Kr. 65.709,48
	=====

Maridalen, 13/11-1992

Ronny Kjerfve

ÅRSMELDING MARIDALSSPILLET 1993

For 16. gang ble det spilt teater på kirkeruinen i Maridalen. Årets forestilling var "Prinsessa og Trollnøkkelen" av Magne Olav Brevik og Trond Brønne. Magne Olav Breivik instruerte selv skuespillere og statister. Brevik er strukturert, effektiv og morsom og samarbeide med. Skuespillerne i år var Bjørn Kjellquist, Erik Mathiesen, Morten Ringdal, Tor Sigbjørnsen, Astrid Solberg og Stine Hoel Varvin. I likhet med i fjor var G-lyd ved Lars Ole Ørjasæter ansvarlig for det lydtekniske. Scenografien var ved Anne Stabell (fra Teater Ibsen) og Rolf Hansen var inspisient.

Premieren var bestemt til 12. juni. Værgudene var ikke med oss denne dagen, og vi måtte avlyse premiereforestillingen. Statsråd Gudmund Hernes som skulle foreta den offisielle åpningen av spillet, fikk istedenfor en omvisning i Maridalen Kapell. Der utstilte Karen Forberg oljemalerier med motiv fra Nordmarka og Maridalen. En improvisert trompetkonsert fikk vi også med oss før både Hernes og vi andre forlot kapellet. En opplevelsesrik om enn annerledes åpning av Maridalsspillet.

Selv om premiereforestillingen regnet bort, ble premierefesten avviklet som planlagt. Låven på Øvre Vaggstein gård var i løpet av travle nattetimer forvandlet til et nydelig festlokale med pyntede langbord og bjørkeløv i alle kroker. På menyen sto rømmegrøt og spekemat, kaker og kaffe. Vi holdt

83

varmen ved dans til trekkspillmusikk og allsang. Stemningen var meget god og det ble flere kunstneriske spontanopptredener utover kvelden.

Av i alt 12 planlagte forestillinger ble 2 avlyst pga regn. I alt hadde årets familie- og eventyrspill et besøkstall på 2.500.

Markedsføring

Markedsføringen startet for alvor med opptog i byen lørdag 5. juni. Vi vakte oppmerksomhet i bybildet denne superlørdagen; alle skuespillerne var iført kostymer og delte ut brosjyrer til publikum. Hest og vogn er alltid en vellykket måte å få kontakt med barnefamilier, som jo var vår primære målgruppe i år. 6. juni var Akerselvdagen. Trollet i vogna var et populært innslag ved Stilla og Oset.

Aftenposten og Akersposten laget flotte oppslag om årets Maridalsspill.

Plakaten var i år laget av plakatkunstneren Trond Andersen i Ål. Plakaten var stor og fargeglad og lett synlig. Årets forestilling er tatt opp på video.

Økonomi

Vi fikk i år bevilget totalt kr 50.000.- fra Oslo kommune, fordelt på kr 25.000.- fra Markautvalget og kr 25.000.- fra Byrådsavdelingen for Kultur og Byutvikling. Med inntekter på kr 208.273.- og totale

utgifter på kr 245.566.- går vi med et underskudd på kr 37.293.-. Egenkapital etter fratrekk for årets underskudd er på kr 29.592.-.

Styret

Årets spillstyre har bestått av:

Hanne Berg, Maridalens Venner	Leder
Wenche Langbraathen, Markautv.	Nestleder
Ivar Bakke, Maridalens Venner	Arrangement
Ragnild Noer, Maridalens Venner	Markedsf.
Gerd Myrvoll, Markautvalget	Sekretær
Else Flugsrud, Markautvalget	Vara
Grethe Flood, Maridalens Venner	Vara

Vi har hatt 6 styremøter.

Nytt av året er det at samtidig med Maridalsspillet har vært maleriutstilling i Maridalen Kapell. Karen Forberg og Antigona Oena har utstilt egne oljemalerier. Dette ser vi som en fin utvidelse av arrangementet.

En spesiell takk til Kikutstua, Skjennungstua og Ullevålseter som serverte nydelig mat og skapte en koselig stemning. Iført flotte bunader, var de et vakkert innslag på vollen under årets Maridalsspill. Sist men ikke minst, tusen takk til alle Maridøler for utrettelig dugnadsinnsats og støtte.

28. oktober 1993, Hanne Berg

